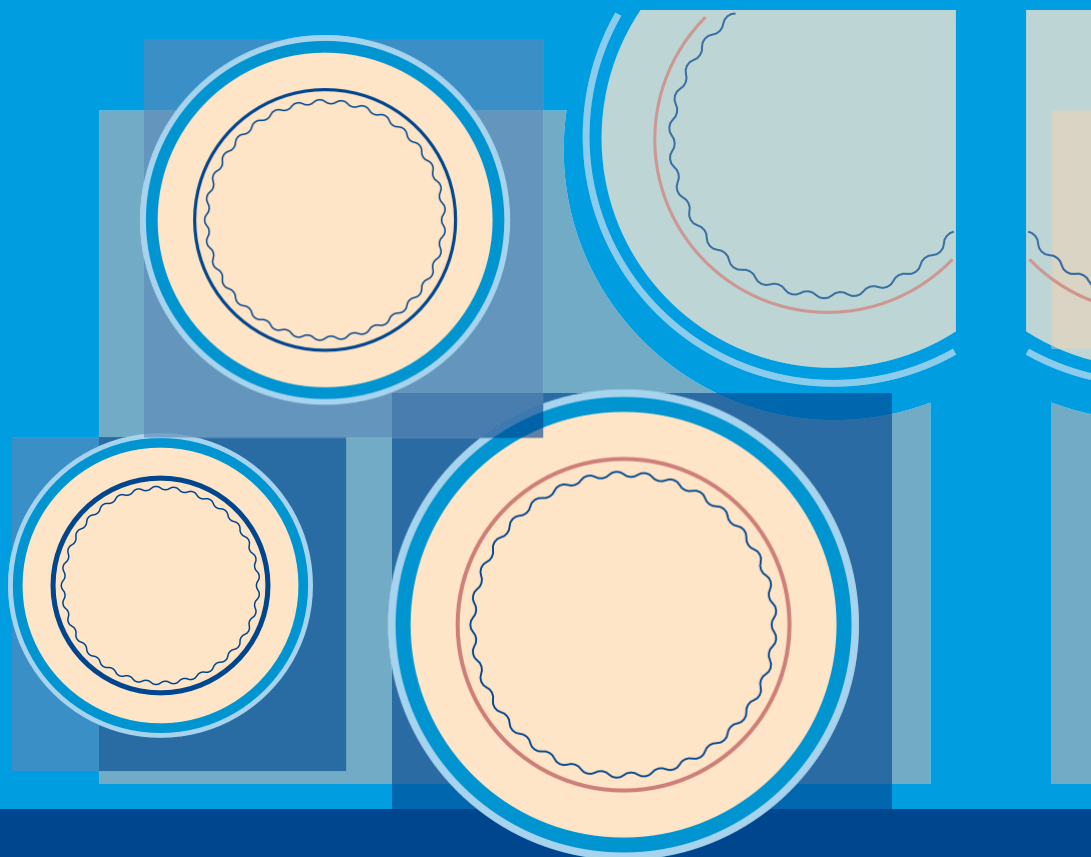

המוסד לביטוח לאומי

מינהל המחקר והתכנון

סקר ביטחון תזונתי 2016 ממצאים סוציו כלכליים עיקריים

מירי אנדבלד, אורן היר,
נתנאלה ברקלי, דניאל גוטליב

מחקרים לדיון 127

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

סקר ביטחון תזונתי 2016

ממצאים סוציו כלכליים עיקריים

מירי אנדבלד, אורן הלר, נתנאלה ברקלי, דניאל גוטליב

מחקרים לדין 127

ירושלים, אב התשע"ח, אוגוסט 2018

www.btl.gov.il

פתח דבר

סקר הביטחון התזונתי ל-2016 שממצאיו מוצגים בדוח זה הוא הסקר השלישי שנערך במנהל המחקר והתכנון של הביטוח הלאומי על מצב הביטחון התזונתי בישראל. הסקר הנוכחי מרחיב את היריעה בשני היבטים: לראשונה הוא משלב בין המחסור הכמותי של מזון לבין הפגיעה באיכות התזונה. בנוסף נבחן בסקר לראשונה מצב הביטחון התזונתי המתמשך של משפחות שנדגמו ורואינו לראשונה ב-2011 או 2012 ושוב ב-2016.

על פי הממצאים חל שיפור במצב הביטחון תזונתי ב-2016 בהשוואה למצב בשנים 2011 ו-2012. עם זאת, כמעט מחצית מהמשפחות שחווי-ביטחון תזונתי בעבר המשיכו לחוות כזה גם ב-2016.

תופעת האי-ביטחון התזונתי אינה מאפיינת רק משפחות החיות בעוני מרוד, אלא שהתופעה נצפית גם במשפחות שקרובות מתחת לקו העוני או אף מעט מעליו, זאת בין היתר בגלל העובדה שבשוליים "קל יותר" למשפחה לחסוך בהוצאת מזון כדי לממן הוצאות חיוניות אחרות: זאת לא בגלל היות המזון פחות חיוני – להפך – אלא בגלל העובדה שקל יותר מבחינה טכנית לקצץ בהוצאת המזון מאשר בהוצאות חיוניות אחרות כדי להקצות מחדש את התקציב בין צרכים חיוניים. זאת מאחר שהוצאת המזון גמישה יותר לקיצוץ והרחבה מאשר הוצאות החיוניות האחרות, כגון שכר דירה, תשלום משכנתא חודשי וכד' שהמשפחה צפויה לשלם בתשלום אחד, ולא המשפחה מסתכנת בכך שתסולק מהדירה.

מסקנה חשובה מהדוח היא שבעיית הביטחון התזונתי היא קודם כל בעיה של היעדר הכנסות. לכן לא מפתיע שאחד הממצאים הקשים ביותר בדוח הוא לגבי משפחות בגיל העבודה התלויות בקצבת הבטחת הכנסה. זו כידוע מאוד נמוכה בישראל, ולכן **יותר ממחצית הנפשות במשפחות אלה, רבות מהן עם ילדים, חשופות ב-2016 לאי-ביטחון תזונתי – 55.3%. בנוסף יותר משליש (35.6%) ממקבלי הבטחת הכנסה מצויים במצב של אי-ביטחון תזונתי מתמשך. שיעור זה הוא הגבוה ביותר מבין הקבוצות שנבדקו (לוח 13).** ההמלצה מתבקשת מכך היא שיש צורך להגדיל את קצבת הבטחת הכנסה למשפחות בגיל העבודה לאלתר. הצעת מדיניות כזו הוצעה בזמנו על ידי הביטוח הלאומי בוועדה למלחמה בעוני (2014) ונדחתה. לאחרונה הכין הביטוח הלאומי בשיתוף עם שר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים הצעה מעודכנת באותה רוח. מומלץ מאוד לקדם הצעה זו כפיתרון יעיל ונכון לשיפור מצב הביטחון התזונתי. הצעה זו גם מתחשבת בצורה הולמת בתמריץ לעבוד.

ברצוני להודות לד"ר מירי אנדבלד, לאורן הלר ולגב' נתנאלה ברקלי על הכנת דוח מעמיק זה. תודה גם לאלכסנדר גאליה על יעוץ סטטיסטי, לשאול נמרודי ואוראל אבוטבול על ביצוע הסקר הטלפוני. לפרופ' רונית אנדולט ולגב' רבקה גולדשמיט ממשד הבריאות על היעוץ בתחום בריאות התזונה וכן לד"ר דורית אדלר, ד"ר קתלין אבו סעד, ד"ר עופרה קלטר ליבוביץ שהיו שותפות לחשיבה על השאלון של התזונה הים תיכונית.

פרופ' דניאל גוטליב

סמנכ"ל מחקר ותכנון

תמצית

סקר הביטחון התזונתי ל-2016 שממצאיו מוצגים בדוח זה הוא הסקר השלישי שנערך במנהל המחקר והתכנון של הביטוח הלאומי בממד ארצי. הוא שונה משני הסקרים הקודמים בכך שהפעם נעשתה פניה חוזרת למרואיינים של 2011 ו-2012, זאת כדי ללמוד על מידת ההתמשכות (פרמננטיות) של תופעת האי-ביטחון התזונתי, היציאה ממנו או הכניסה אליו, ב-2016. הפעם גם הוספנו שאלות לגבי הרגלי התזונה של הנשאלים, בהיבט של איכות התזונה מבחינה בריאותית. כבסקרים הקודמים, שיעור ההשבה היה כמחצית (אף על פי שחזרנו למשפחות שהסכימו להשיב בסקרי 2011 ו-2012). לסקר השיבו 6,226 משפחות בסך הכל.

על פי הממצאים, 82.2% מהמשפחות בישראל חיו ב-2016 בביטחון תזונתי ו-17.8% מהמשפחות חיו באי-ביטחון תזונתי. הדוח מראה על מגמה של **ירידה** באי-ביטחון התזונתי באוכלוסייה, בהשוואה בין הסקר של 2016 לבין הסקרים הקודמים. מגמת ה**שיפור** בביטחון התזונתי בכלל האוכלוסייה נתמכת בירידה בשיעורי המשפחות והנפשות החיות בעוני בין שתי התקופות. הירידה משתקפת היטב בקרב המשפחות עם ילדים, שאצלם ירדה רמת האי-ביטחון תזונתי משיעורים הנעים סביב 30% לשיעורים שסביב 20%.

בדומה לממצאים קודמים נמצא שהאוכלוסיות השונות נבדלות במידה ניכרת ביניהן בתחום זה: בקרב ערבים ובקרב מקבלי קצבאות קיום ומשפחות חד הוריות, שיעור הנמצאים באי-ביטחון תזונתי גבוה יחסית. תוצאה זו אינה מפתיעה לנוכח העובדות שקצבאות אלה בקושי התעדכנו ושקשה לקבלן (ר' תרשימים 1 ו-2 בנספח 3).

מבחינת איפיון תופעת האי-ביטחון התזונתי כתופעה מתמשכת (פרמננטית) – הממצאים מורים כי מרבית המשפחות (92.4%) מאלה שחיו בביטחון תזונתי 5 שנים קודם לכן (2011-2012), חיים בביטחון תזונתי גם ב-2016. ואולם מבין אלו שחיו באי-ביטחון תזונתי ב-2011-2012 **מעט פחות ממחצית (44.7%) המשיכו** לחיות באי-ביטחון תזונתי גם ב-2016. דהיינו בטווח זמן של כ-4 שנים רמת הפרמננטיות של תופעת האי-ביטחון תזונתי מגיעה לקרוב למחצית.

בסקר הנוכחי הוספנו שאלה על הרכב התזונה בקרב הנשאלים. הממצאים לא מראים על הבדלים ניכרים בדפוסי התזונה בין משפחות החיות בביטחון תזונתי למי שאינן כאלה.

תוכן העניינים

1	מבוא
3	בניית המדגם, שיטת המחקר ובניית המדד
3	1. המדגם
3	2. תיאור המדגם
5	3. קביעת המשקלות ל-2016
7	4. בניית המדד לאי-ביטחון תזונתי
8	ממצאים כלליים ל-2016
8	5. ביטחון תזונתי בכלל האוכלוסייה
10	6. ביטחון תזונתי לפי קבוצות אוכלוסייה
13	7. עוני וביטחון תזונתי
18	8. היעזרות בגורמי סיוע בתחום המזון
21	אי ביטחון תזונתי לאורך זמן
21	9. שהייה במצב מתמשך של אי ביטחון תזונתי
	10. מודל לבחינת הסיכויים של המשפחה להימצא באי-ביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי מתמשך
23	
25	הרגלי התזונה של המשפחות
29	נספחים
29	נספח 1 : ההבדלים בין סקרי 2011/12 לבין סקר 2016 ואומדן הפער הנובע מהם
	נספח 2 : שיעורי החיים בביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי ב-2016 בהינתן הביטחון התזונתי ב-2011/12, נפשות
30	
	נספח 2ב : שיעורי החיים בביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי ב-2016 בהינתן הביטחון התזונתי ב-2011/12, ילדים
30	
31	נספח 3 : מידע נוסף
33	נספח 4 : תהליך בניית המדד לאי בטחון תזונתי
36	נספח 5 : השאלון

מבוא

הדוח מציג את הממצאים שהתקבלו מסקר הביטחון התזונתי הארצי של 2016. זהו הסקר הארצי השלישי במספר שנערך בידי מנהל המחקר והתכנון של המוסד לביטוח לאומי. בארבעת הפרקים הראשונים מוצגת שיטת המחקר, ובפרקים 5 ו-6 מוצגות התוצאות של הסקר ברמה הארצית ולפי קבוצות אוכלוסייה שונות. בפרקים 7 ו-8 תוצאות הסקר, המבוססות על נתונים מנהליים של הביטוח הלאומי מושוים בצורה של מאטה-אנליזה (Meta-analysis) לתוצאות דוח ממדי העוני והפערים החברתיים, המבוססות על סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. כלומר מקורות המידע בשני הסקרים הם בלתי תלויים זה בזה. מכאן שכאשר ניתן למצוא מתאם סביר בין תוצאות שני הסקרים לגבי מצוקה כלכלית הדבר התוצאות מקבלות חיזוק מבחינה סטטיסטית.

הסקר הנוכחי שונה משני הסקרים הקודמים שבוצעו ב-2011 ו-2012: הפעם לא הוצא מדגם חדש המשקף את כלל האוכלוסייה, אלא נעשתה חזרה למשפחות שנדגמו בסקרים הקודמים, זאת כדי ללמוד גם על מידת המשכיות (הפרמננטיות) של תופעת האי-ביטחון תזונתי (פרקים 9 ו-10). בנוסף, הוספנו הפעם פרק על איכות התזונה (פרק אחרון), המבקש לקבל מידע על הרגלי התזונה של הנשאלים. כבשני הסקרים הקודמים, ולמרות שמדובר באוכלוסייה שהשיבה לשני הסקרים הקודמים, רק כמחצית מהנסקרים של 2011 ו-2012 השיבו לשאלון החוזר.

אי-ביטחון תזונתי הנובע מקשיים כלכליים במדינות מפותחות מוגדר כהיעדר נגישות סדירה למזון בכמות מספקת המאפשרת חיים בריאים ופעילים. אופי האי-ביטחון התזונתי במדינות מפותחות הוא לפיכך בדרך כלל שונה מזה הקיים במדינות עניות, שם האי-ביטחון התזונתי עלול להפוך לרעב חמור שעלול להביא עמו נזקים בריאותיים חמורים.

הקיצוצים בקצבאות הקיום בתחילת שנות האלפיים במסגרת התכנית הכלכלית של הממשלה כפי שהשתקפה בחוק ההסדרים של אותה תקופה והגילויים בתקשורת על התרחבות התופעה של פנייה לסיוע בתחום צריכת המזון, הובילו להקמתה של ועדה בין-משרדית "לבחינת אחריות המדינה להבטחת הביטחון התזונתי של אזרחיה". בוועדה, בראשותו של מנכ"ל משרד הרווחה, היו נציגים ממשרדי הממשלה השונים, אנשי אקדמיה ונציגי גופים מעורבים נוספים והיא הגישה את המלצותיה בדוח המלא שפורסם במארכ 2008. במהלך הדיונים שבהם השתתפו גם שני נציגים מהמוסד לביטוח לאומי, בלט היעדרו של מסד נתונים מוסדר ועדכני המאפשר לדעת על היקף התופעה של אי-ביטחון תזונתי ועל חומרתה. יצוין שבין השנים 1999-2001 ביצע משרד הבריאות (המרכז הלאומי לבקרת מחלות ושירותי המזון והתזונה) את סקר הבריאות והתזונה הלאומי הראשון בקרב מדגם מייצג של אוכלוסייה בגילאים 25-64. בסקר זה נבחנו דפוסי צריכת המזון והתזונה בישראל. אולם, תפיסת משקי הבית בנוגע לאי-ביטחון תזונתי לא נבדקה בהיקף ארצי. ב-2003 ערך מכון ברוקדייל מחקר בשיתוף עם משרד הבריאות, שבחן את הסוגיה של אי ביטחון תזונתי ואת הקשר בינה לבין דפוסי התזונה של משקי הבית, וסיפק לראשונה אומדנים כלל ארציים לבעיה. ואולם מאז לא נבחנה הבעיה, אף שהמדיניות הכלכלית שהונהגה בתחילת שנות האלפיים

ובמסגרתה קוצצו קצבאות הקיום (הבטחת הכנסה) והילדים, היוותה מאיץ אפשרי להתרחבות והעמקה של תופעת האי-ביטחון תזונתי.

במוסד לביטוח לאומי התגבשה בשנים האחרונות החלטה שמינהל המחקר והתכנון של המוסד, העוסק בין היתר זה ארבעה עשורים בעיבוד ובפרסום נתוני עוני ואי-שוויון בישראל, יקבל על עצמו לבדוק מעת לעת את מצב הביטחון התזונתי בישראל.

ממצאי שני הסקרים הקודמים הראו כי קיים מתאם ניכר בין ממדי העוני על פי המדידה בדו"ח ממדי העוני והפערים החברתיים, הנאמדים לפי רמת ההכנסה הכספית נטו של המשפחות, לבין רמת האי-ביטחון תזונתי המדווחת על ידי הנשאלים. תחולת העוני של משפחות בישראל ירדה מעט בשנים האחרונות אך הוסיפה לעמוד על כחמישית מהמשפחות, רבע מהנפשות ושליש מהילדים ב-2016. היקף העוני בישראל נותר מהגבוהים במדינות המפותחות.

בסקרים הקודמים גם בסקר זה שיעור ההשבה נע סביב מחצית מהנשאלים (למרות החזרה למשפחות שכבר השיבו לפני כחמש שנים). שיטת התשאול הייתה טלפונית, והשאלון (המצורף כנספח 5) מבוסס על שאלון דומה שפותח בידי משרד החקלאות האמריקני (USDA). השאלון מתבסס על קשת רחבה של התנהגויות ותחושות סובייקטיביות, המהווים בסיס לפיתוח מדד לרמות חומרה שונות של אי-ביטחון תזונתי. לשאלון גרעין זה הוספו שאלות שונות, דמוגרפיות וכלכליות-חברתיות, המותאמות למשק ולחברה בישראל. בשאלון הנוכחי צירפנו כאמור חלק על איכות התזונה מבחינה בריאותית לשאלון, החוקר את הרגלי התזונה של המשפחות. רמת ההשבה בחלק זה היתה נמוכה יחסית, כפי שניתן לראות בפרק האחרון.

בפרק הבא, פרק ב', יוצג מערך המחקר. יפורטו בו אופן בניית המדגם, ניתוח הנפל ובניית המשקלות לצורך קביעת הייצוג של המשפחות שעלו במדגם את כלל האוכלוסייה. בהמשך יובאו פרטים על הדרך שבה חושב מדד האי-ביטחון התזונתי.

פרק ג' יביא ממצאים מפורטים של הממצאים העולים מהסקר בנוגע לרמת הביטחון התזונתי של האוכלוסייה בישראל לפי קבוצות אוכלוסייה וחתכים גיאוגרפיים ואחרים, מידת ההיעזרות בגורמי חוץ לצורך התגברות על בעיית האי-ביטחון תזונתי, חומרת האי-ביטחון והקשר בין רמת העוני לבין רמת האי-ביטחון התזונתי המדווחת, בקבוצות אוכלוסייה שונות.

פרק ד' מתרכז באמידת הפרמנטיות של תופעת האי-ביטחון תזונתי כפי שהיא עולה מהסקר הנוכחי יחד עם הסקרים שנערכו בשנים 2011 ו-2012, ומציג נתונים על רמת האי-ביטחון תזונתי לאורך זמן בקרב משפחות מטיפוסים שונים.

פרק ה' מציג את הממצאים לגבי החלק הקשור בהרגלי התזונה של המשפחות, והקשר שלה לרמת הביטחון התזונתי של המשפחות.

הנספחים המצורפים לפרסום זה מציגים באופן מפורט את ההבדלים בין שני הסקרים המשווים (סקר 2011-2012 לעומת 2016); שיטת הניקוד לקביעה מי נמצא במצב של ביטחון תזונתי ומי לא, וכן את השאלון המלא.

בניית המדגם, שיטת המחקר ובניית המדד

1. המדגם

בדומה לסקרים של 2011 ו-2012, לצורכי הסקר מוגדרת משפחה (או משק בית)¹ כיחידה של בודד או זוג, עם ילדים עד גיל 24 (אם הילדים אינם נשואים). ראש המשפחה הוגדר כמבוגר בעל ההכנסות מעבודה הגבוהות ביותר.

המשפחות שנכללו במחקר הן של מבוגרים בני 18 ומעלה², כאשר כל פרט שנדגם נשאל לגבי משק הבית כולו³. כמסגרת הדגימה שימשו קבצי המוסד לביטוח לאומי, המכילים מידע מקיף על מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים של אוכלוסיית תושבי ישראל. הסקר נערך בחודשים פברואר עד יוני 2016, כאשר כשליש ממשקי הבית נסקרו בכל אחד מהחודשים מרץ, אפריל ומאי ומשקי בית בודדים בחודשים פברואר ויוני.

מניין המבוגרים (+18) במשפחה הוא ההורים (זוג נשוי או בודד) ומספר הילדים בגילאים 18-24 שאינם נשואים וזאת מתוך הנחה שרוב הילדים הלא נשואים בגילאים אלה מתגוררים בבית.

מאחר שהסקר הנוכחי מבוסס על מי שהסכים לענות מתוך כלל המשפחות שהסכימו לענות בשני הסקרים הקודמים, ורק כמחצית מהם הסכימו (דהיינו סדר הגודל של המדגם דומה לזה של כל אחת מהשנים 2011 ו-2012) – לא נערכה דגימה חדשה. כמו כן יש בסקר הטייה לכיוון משפחות מבוגרות יותר, מאחר שעברו 4-5 שנים מאז הדגימה הקודמת של אותן המשפחות. לכך יש השלכות גם על המדדים של הסקר ברמה הארצית, שכן משקלן של משפחות שבראשן קשיש, המאופיינות בביטחון תזונתי גבוה יותר, עלה, כפי שמפורט בהמשך.

2. תיאור המדגם

לוח 1 מציג את מספר הנדגמים לפי מספר נפשות בוגרות במשק הבית, ולוח 2 מתאר את המדגם שהוצא לפי מאפיינים דמוגרפיים.

לוח 1: מספר משקי בית שנדגמו לפי מספר נפשות בוגרות במשק הבית, 2016

סך הכל	1	2	3	4	5+
מספר משפחות	6,226	3,348	781	515	315
אחוזים	100.0	53.7	12.5	8.3	5.0

מתוך כ-6,200 משקי בית שנסקרו, בכשלושה רבעים מהם מבוגר אחד או שניים (לוח 1). כ-62% מהמדגם הן משפחות ללא ילדים, כאשר למרבית המשפחות עם ילדים קיימים שני ילדים (לוח 2). בהתאם לאופן בניית המדגם וכפי שצוין לעיל, הרכב הגילאים של המדגם מוטה לגילאים מבוגרים

¹ השימוש במונח "משפחה" חופף בפרסום זה למונח "משק בית" ובשני המקרים מוגדר על פי האמור בראש פרק זה.

² הושמטו מהמדגם פרטים בני 65 ומעלה שלא חברים בקופ"ח וכן פרטים ששהו בחו"ל מעל 90 יום מתוך הנחה שמדובר בפרטים שאינם בחיים או אינם חיים בארץ.

³ במקרים הספורים שבהם עלו במדגם שני פרטים מאותו משק בית, נלקח רק הראשון שבהם.

יותר בהשוואה למדגמים של הסקרים שנערכו ב-2011-2012. כך לדוגמה שיעור משקי הבית בהם ראש משק בית עד גיל 30 הצטמצם מ-26% ב-2011-2012 ל-14% ב-2016 ושיעור משקי הבית בהם ראש משק הבית בגיל פרישה גדל מ-17% ל-28% בין שני מקורות הנתונים. מאפיינים דמוגרפיים נוספים של המדגם – שיעור הגברים, הערבים, העולים והזוגות הנשואים, וכן הפיזור הגיאוגרפי של מחוזות המגורים, לא השתנו באופן משמעותי בין שני מקורות הנתונים (לוח 2).

לוח 2: מאפיינים דמוגרפיים של משקי הבית שהשיבו, 2011-2012 לעומת 2016

	2016		2012-2011		
	מספר אחוז מהתצפיות	מספר תצפיות	מספר אחוז מהתצפיות	מספר תצפיות	
	100.0	6,212	100.0	12,294	סך הכל
	46.4	2,882	47.8	5,872	גברים
	9.0	560	12.1	1,485	ערבים
	14.3	888	14.8	1,814	עולים משנת 1990
	7.8	483	55.0	6,763	נשואים
					<u>מספר נפשות בוגרות במשק הבית</u>
	20.2	1,252	15.9	1,960	1
	53.8	3,339	49.3	6,055	2
	12.4	771	15.7	1,933	3
	8.2	512	10.5	1,292	4
	5.0	310	7.6	932	5 ויותר
					<u>מספר ילדים במשק הבית</u>
	61.7	3,835	54.4	6,683	0
	10.3	638	14.9	1,833	1
	11.9	740	13.7	1,690	2
	8.4	522	9.4	1,156	3
	4.2	260	3.6	443	4 ויותר
					<u>קבוצת גיל הנשאל</u>
	13.7	854	25.5	3,138	עד 30
	32.7	2,034	29.5	3,624	31-45
	25.9	1,610	27.8	3,420	46-פרישה
	27.6	1,712	17.1	2,108	גיל פרישה
					<u>מחוז מגורים</u>
	9.0	562	9.3	1,139	ירושלים
	15.1	939	15.6	1,922	צפון
	12.6	783	12.8	1,574	חיפה
	26.6	1,653	26.0	3,199	מרכז
	21.7	1,347	21.3	2,624	תל אביב
	11.7	727	11.8	1,455	דרום

3. קביעת המשקלות ל-2016

כאמור, המדגם מבוסס על משקי בית אשר נדגמו ונסקרו בשני סקרי הביטחון התזונתי הקודמים. בסקרים הקודמים נקבעו משקלות כך שכל סקר ייצג את כלל האוכלוסייה (ראו פירוט על אופן חישוב המשקלות בפרסומי הסקרים הקודמים). לכן אילו ההשבה לסקר הנוכחי הייתה מלאה, המשקל של כל תצפית בסקר זה היה נקבע לפי מחצית מהמשקל שנקבע לו בסקר הקודם. אולם, בקביעת המשקלות יש להביא בחשבון את שיעורי ההשבה החלקיים ואת השונות בשיעורי ההשבה לפי מאפיינים דמוגרפיים.

לכן בסקר זה נקבעו המשקלות על בסיס הסקרים הקודמים אשר נופחו לפי מאפיינים דמוגרפיים, באופן הבא : 1) המדגם חולק לקבוצות לפי מאפיינים דמוגרפיים : גיל, לאום ועלייה (2 בכל קבוצה, סכום המשקלות של התצפיות שלא השיבו חולק באופן שווה לתצפיות שהשיבו וחובר לערך המשקל המקורי שלהן.

לוח 3: המדגם לפי קבוצות אוכלוסייה (שקלול משפחות), 2016 (מספרים מוחלטים ואחוזים)

שיעור באוכלוסייה	מספר משפחות	
100.0	2,904,165	סך הכל
84.4	2,452,038	יהודים
5.4	158,025	חרדים
79.0	2,294,013	יהודים שאינם חרדים
14.9	431,531	ערבים
1.9	55,351	מזרח ירושלים
28.9	838,746	קשישים
16.8	489,235	עולים מ-1990
3.3	96,177	עולים מ-2000
41.2	1,196,917	משפחות עם ילדים
22.6	656,582	2-1 ילדים
31.4	913,289	3-1 ילדים
8.8	255,662	4 ויותר ילדים
4.0	116,604	5 ויותר ילדים
2.9	83,739	חד הוריות
37.4	1,085,212	דו-הורית
13.5	393,002	עד גיל 30
34.4	997,936	גיל 31-45
26.2	760,836	מגיל 46 עד גיל הפרישה
25.9	751,563	מעל גיל הפרישה
9.6	277,674	עד 8 שנות לימוד
39.1	1,135,607	9-12 שנות לימוד
51.3	1,490,883	13 ויותר שנות לימוד
82.1	2,385,657	משפחה עובדת
7.0	201,963	משפחה לא עובדת בגיל העבודה
33.8	982,989	מפרנס יחיד
48.3	1,402,668	2 ויותר מפרנסים
42.1	1,221,486	מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים)
2.2	63,563	מקבלי הבטחת הכנסה
11.4	330,158	מקבלי קצבת נכות
10.0	291,731	מחוז ירושלים
15.3	444,541	מחוז צפון
12.8	370,671	מחוז חיפה
25.7	747,547	מחוז מרכז
20.8	603,010	מחוז תל אביב
12.2	352,887	מחוז דרום

*קשישים: גיל הנשאלים 62 ומעלה לנשים ו-67 ומעלה לגברים

4. בניית המדד לאי-ביטחון תזונתי

תהליך בניית המדד, שנבנה כאמור על פי שאלון מובנה של משרד החקלאות האמריקני (USDA)⁴, מוצג באופן מפורט בפרסומים הקודמים בנושא. השאלון כולל בין היתר 18 שאלות גרעין שמטרתן לברר את רמת הביטחון התזונתי של המשפחה. תחילה ענו משקי הבית על סדרת שאלות בנוגע לתחושות האי-ביטחון התזונתי שלהם והימצאותם במצבים כאלו. השאלון אורגן כך שתחילה נשאלו משקי הבית על מצבים פחות חמורים של אי-ביטחון תזונתי, ובהדרגה, בהתאם לתשובות, נשאלו על מצבים חמורים יותר, כאשר נבנו שאלונים מעט שונים למשפחות עם ילדים ולמשפחות ללא ילדים. חודשי הפקידה היו במחצית הראשונה של 2016 (ינואר – יוני)⁵.

כדי לקבוע את הניקוד של המשפחות בסולם הביטחון התזונתי, תשובותיהם קודדו ל"חיובי" (קוד=1) או "שלילי" (קוד=0). במקרים שבהם שלוש תשובות היו אפשריות – "לרוב", "לפעמים" ו"אף פעם" – אוחדו שתי התשובות הראשונות לתשובה "חיובי". כמו כן גם בשאלות שהתשובות עליהן הן – "כמעט כל חודש", "מספר חודשים בשנה" ו"רק חודש אחד או שניים בשנה" – נחשבו שתי התשובות הראשונות כתשובה חיובית. התשובות סוכמו ועל סמך התוצאה הסופית שויך כל משק בית לאחת מבין ארבע הקטגוריות הבאות בסולם הביטחון התזונתי:

1. ביטחון תזונתי.
2. אי-ביטחון תזונתי קל / מתון.
3. אי-ביטחון תזונתי עם רעב מתון.
4. אי-ביטחון תזונתי עם רעב חמור.

לצורכי המחקר אוחדו שתי הקטגוריות האחרונות לקטגוריה אחת של "אי-ביטחון תזונתי ניכר". משפחות החיות במצב של אי-ביטחון תזונתי קל, הביעו חשש מסוים בנוגע לאספקת המזון ותקציב המזון, ומשפחות החיות במצב של אי-ביטחון תזונתי ניכר הביעו חשש רב בנוגע לתקציב ואספקת המזון.

יצוין שהמדד לאי ביטחון תזונתי שבו נעשה שימוש בסקרים הקודמים, של 2011 ו-2012 – היה שונה במקצת מזה שבו השתמשנו בסקר 2016. השינוי בוצע על מנת לדמות במדויק את שיטת החישוב לזו האמריקאית ב-2016 וכתוצאה מכך המבחן לצורך הקביעה מי סובל מביטחון תזונתי היה ב-2011 ו-2012 מחמיר יותר בהשוואה לסקר הנוכחי, אשר דומה בהיבט זה לסקר האמריקאי. מסיבה זו, ומכיוון שאין אפשרות לתקן שוני זה בדיעבד, וכמו כן מהסיבה שהמדגם הנוכחי מורכב בהכרח מאוכלוסייה מבוגרת יותר (בכחמש שנים בממוצע), ולכן ההרכב הדמוגרפי שונה – לא ניתן להשוות באופן ישיר בין תוצאות הסקרים ב-2016 לבין אלה של 2011 ו-2012, אך ניתן בהחלט ללמוד על המגמות. ראו פירוט על כך וכן אומדן לכימות הבדלים אלו בין שתי מערכות הסקרים בנספח 1.

⁴ ראו הרחבה בנספחים של שני הפרסומים הקודמים של הביטוח הלאומי: סקר ביטחון תזונתי 2011 וסקר ביטחון תזונתי 2012.

⁵ מאחר ששאלות הגרעין של השאלון לביטחון תזונתי מתייחסות לשנה האחרונה (נספח 5), מצב הביטחון התזונתי (ולא יתר המשתנים) מתייחס בממוצע לסוף 2015-תחילת 2016.

ממצאים כלליים ל-2016

5. ביטחון תזונתי בכלל האוכלוסייה

הממצאים המוצגים בפרק זה משווים את רמת הביטחון התזונתי בפילוחים שונים ל-2016 לעומת אינטגרציה של נתוני הסקרים 2011-2012. ההשוואה בין שני הסקרים אינה "נקיה" הן בשל שינוי בשיטת החקירה והן בשל הבדלים דמוגרפיים בין האוכלוסיות (ראו נספח 1 המציג גם אומדן לפער זה). ההשוואות מכאן ואילך מרמזות אפוא על המגמות יותר מאשר על הבדלים מוחלטים בין המספרים.

נתוני לוח 4 מראים שב-2016 חיו 82.2% בביטחון תזונתי, דהיינו 17.8% חיו באי ביטחון תזונתי. מהן כמחצית (8.8%) חיו באי ביטחון תזונתי חמור. שיעורים אלה נמוכים מהשיעורים ששררו לפני כחמש שנים (סקרים 2011/12)⁶.

לוח 4 (ותרשים 1) להלן מראים עוד כי בדומה לתקופה הקודמת, גם ב-2016 כמחצית מכלל החיים באי ביטחון תזונתי – חווים אי ביטחון תזונתי ניכר (8.8% מתוך 17.8%). גם בקרב נפשות עלתה רמת הביטחון התזונתי בין שתי התקופות ועל פי הסקר 18.2% מהנפשות ו-25.5% מהילדים חיים באי ביטחון תזונתי. בעוד שאצל משפחות ונפשות בוגרות שיעור החיים באי ביטחון תזונתי מתון דומה לאלה החיים באי ביטחון תזונתי ניכר, הרי בקרב הילדים השיעור של החיים באי ביטחון תזונתי ניכר גבוה יותר: כ-55% מהילדים שחיים באי ביטחון תזונתי, דורגו ברמה של אי ביטחון תזונתי ניכר. עם זאת בדומה למצב אצל משפחות, גם בקרב נפשות וילדים ניכר שיפור ברמת הביטחון התזונתי בין שתי התקופות.

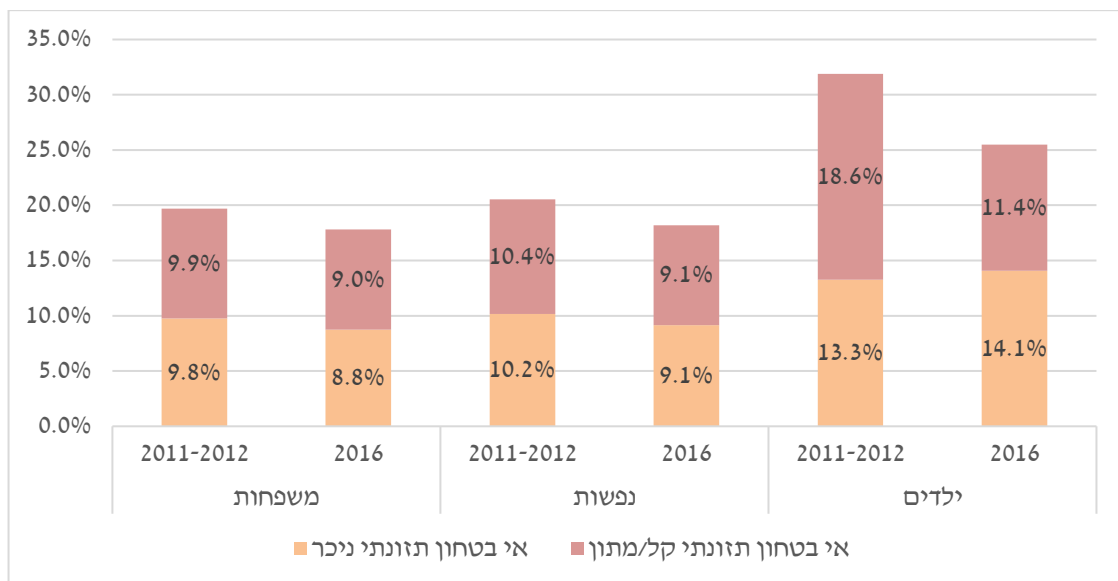
השיפור האמור בביטחון התזונתי באוכלוסייה בין שתי התקופות – 2011/12 לעומת 2016 – עולה בקנה אחד עם הירידה בשיעור המשפחות העניות ובמדד ג'יני לאי שוויון בהכנסות שנרשמו בדוחות ממדי העוני והפערים החברתיים של הביטוח הלאומי בתקופה 2011 עד 2016. כך למשל השיעור הממוצע של המשפחות העניות לפי דוח העוני היה ב-2011/12 19.7% והוא ירד לשיעור של 18.5% ב-2016.

⁶ העלייה ברמת הביטחון התזונתי לעומת 2011/12 היתה צריכה להצביע על שיפור גבוה אף יותר, אילו היו הממצאים ברי-השוואה (נספח 1).

לוח 4: רמת הביטחון התזונתי בכלל המשפחות, הנפשות והילדים באוכלוסייה (מספרים מוחלטים ואחוזים)

ילדים		נפשות בוגרות		משפחות		
אחוז מהאוכלוסייה	סך הכל (אלפים)	אחוז מהאוכלוסייה	סך הכל (אלפים)	אחוז מהאוכלוסייה	סך הכל (אלפים)	
2011/12						
68.1	1,711	79.5	4,194	80.3	2,326	בטחון תזונתי
18.6	468	10.4	548	9.9	287	אי בטחון תזונתי קל/מתון
13.3	333	10.2	536	9.8	283	אי בטחון תזונתי ניכר
2016						
74.5	1,862	81.8	4,294	82.2	2,367	בטחון תזונתי
11.4	286	9.1	475	9.0	261	אי בטחון תזונתי קל/מתון
14.1	352	9.1	480	8.8	252	אי בטחון תזונתי ניכר

תרשים 1: אי בטחון תזונתי לסוגיו בקרב משפחות, נפשות בוגרות וילדים, 2011-2012 ו-2016

6. ביטחון תזונתי לפי קבוצות אוכלוסייה

בחלק זה נציג את רמת הביטחון התזונתי בפילוח לפי קבוצות שונות באוכלוסייה. לוח 5 מציג את רמת הביטחון התזונתי אצל משפחות עם ילדים. כאמור חלה ירידה ניכרת ברמת האי ביטחון תזונתי של אוכלוסייה זו, אבל שיעור המשפחות עם ילדים שבהם האי ביטחון תזונתי הוא חמור בכלל המשפחות הסובלות מאי ביטחון תזונתי הוא גבוה יותר בהשוואה לסקרים הקודמים (50% לעומת 45% בהתאמה). רמת הביטחון התזונתי עלתה בכל הרכבי המשפחות עם ילדים ובניגוד ל-2011/12 שם המשפחות הגדולות סבלו מאי ביטחון תזונתי בשיעור הגבוה ביותר, ב-2016 המשפחות החד הוריות הן אלה שסובלות מכך בשיעור הגבוה ביותר (36.7% - למעלה משליש), וכן גם מרמת האי ביטחון תזונתי הניכר הגבוהה ביותר. בקרב המשפחות הגדולות (+4 ילדים) נרשמה ירידה חדה ברמת האי ביטחון תזונתי, אך היא מושפעת לא רק מהמגמה של ירידה בעוני ובאי הביטחון התזונתי אלא גם מהרכב המשפחות השונה בין שתי התקופות: שיעור המשפחות עם 5 ילדים ויותר ירד מכ-8% ב-2011/12 לכ-5% ב-2016 בשל החזרה לאותן המשפחות והזדקנות האוכלוסייה בין השנים.

לוח 5: רמת הביטחון התזונתי אצל משפחות עם ילדים, 2011/12 ו-2016 (אחוזים)

ילדים		נפשות בוגרות		משפחות		סוג משפחה
מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	
2011/12						
14.6	32.7	13.2	29.1	13.1	29.1	משפחות עם ילדים
9.8	24.6	10.7	25.1	10.6	25.3	משפחות עם 1-3 ילדים
23.1	46.9	25.3	48.4	25.0	47.1	משפחות עם 4 ילדים ומעלה
18.5	47.6	22.1	46.7	21.1	46.3	חד-הוריות
2016						
14.2	25.6	10.6	21.0	10.1	20.4	משפחות עם ילדים
11.5	21.9	9.1	18.5	8.3	17.5	משפחות עם 1-3 ילדים
18.5	31.2	16.9	30.4	16.9	31.1	משפחות עם 4 ילדים ומעלה
30.1	51.8	18.1	37.6	18.2	36.7	חד-הוריות

לוח 5 מראה גם שבדומה למגמה הכללית, גם אצל המשפחות החד הוריות היתה עליה ניכרת ברמת הביטחון התזונתי המגיעה לכ-37% על פי נתוני סקר 2016. עם זאת הם "עלו" למקום הראשון מבחינת רמת האי ביטחון תזונתי שלהן בהשוואה ליתר המשפחות עם ילדים. רמת האי ביטחון תזונתי החמור אצלן גבוהה אף מזו של משפחות גדולות (4 ילדים ויותר) ומגיעה ל-18.2% מהמשפחות (לעומת 16.9% במשפחות גדולות), למרות שבדרך כלל מדובר במשפחות קטנות אם כי עם מפרנס/ת יחיה בלבד.

לוח 6: שיעורי אי ביטחון תזונתי לפי גיל, 2011/12 ו-2016 (אחוזים)

ילדים		נפשות בוגרות		משפחות		גיל ראש משק הבית
מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	
2011/12						
13.4	31.2	8.1	17.0	7.8	16.8	עד גיל 30
13.6	32.6	11.9	26.2	11.6	25.4	45-31
21.1	34.0	13.9	22.7	13.6	22.1	עד פרישה
17.9	17.9	8.6	12.5	8.6	12.2	גיל פרישה
2016						
10.3	19.0	6.4	15.5	6.1	15.2	עד גיל 30
13.1	25.4	9.7	20.0	9.4	19.3	45-31
16.8	27.3	13.2	22.5	12.8	22.5	עד פרישה
11.6	23.8	5.1	12.0	5.3	12.4	גיל פרישה

בדומה ל-2011/12 גם ב-2016 מצב של אי-ביטחון תזונתי מאפיין בעיקר משפחות בשלב גידול הילדים (לוח 6). נתוני הלוח מורים כי רמת הביטחון התזונתי של משפחות הנמצאות בקצוות – צעירים (עד גיל 30) או קשישים (בגיל פרישה) היא הגבוהה ביותר, ואילו הביטחון התזונתי של משפחות בגילאי הביניים נמוכה יותר. עם זאת שתי קבוצות הביניים, הצעירה יותר (גיל ראש משק הבית בין 31-45 שנים) והמבוגרת יותר (גיל ראש משק הבית 46 עד גיל פרישה) התחלפו, וב-2016 האי ביטחון תזונתי הגבוה ביותר נמצא דווקא אצל הקבוצה המבוגרת יותר, כמו גם רמת האי ביטחון תזונתי חמור – 13% מקרב המשפחות בקבוצה שבה ראש משק הבית בגיל 46 עד גיל פרישה. שיעורי האי ביטחון תזונתי אצל קשישים מגיעים ל-12.5% כאשר 5.4% מהמשפחות שבראשן קשיש חווים אי ביטחון תזונתי חמור.

לוח 7: רמת האי-ביטחון תזונתי של משפחות בקבוצות אוכלוסייה נבחרות, 2011/12 ו-2016 (אחוזים)

ילדים		נפשות בוגרות		משפחות		
מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	
2011/12						
14.7	32.5	11.0	20.7	10.6	19.9	<u>סך הכל</u>
8.1	22.4	7.1	15.0	7.3	14.9	יהודים
34.1	61.9	30.0	48.9	29.7	48.7	ערבים
14.0	41.3	11.4	29.0	11.7	28.6	חרדים
13.9	13.9	8.3	11.4	8.2	10.9	קשישים
						<u>עולים:</u>
1.6	9.4	7.5	17.2	7.7	17.0	משנת 1990
0.0	10.3	9.6	26.2	10.4	25.1	משנת 2000
						<u>מצב תעסוקתי:</u>
52.6	83.3	31.8	49.2	31.3	47.9	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
11.4	29.0	9.2	19.2	9.0	18.6	ראש משק בית עובד
20.0	45.6	15.1	28.3	14.3	26.8	מפרנס אחד
4.9	16.6	5.1	12.8	5.0	12.4	שני מפרנסים או יותר
						<u>מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:</u>
47.1	62.7	25.3	38.6	23.5	34.8	עד 8 שנות לימוד
19.6	44.4	14.7	28.1	14.6	27.8	9-12 שנות לימוד
6.3	18.6	4.4	10.4	4.3	10.1	13 ויותר שנות לימוד
30.0	52.5	15.0	25.0	14.2	23.4	<u>מקבלי קצבאות (לא כולל קצבת ילדים):</u>
50.2	77.2	33.9	54.2	33.4	52.7	מקבלי הבטחת הכנסה
29.8	52.4	22.5	37.4	21.8	36.2	מקבלי קצבת נכות
2016						
14.1	25.5	9.2	18.2	8.8	17.8	<u>סך הכל</u>
6.8	17.0	5.7	13.2	5.8	13.5	יהודים
35.3	50.6	26.4	42.5	25.9	42.4	ערבים
10.4	26.3	9.0	21.7	8.2	21.9	חרדים
9.4	20.7	5.7	12.8	5.7	13.0	קשישים
						<u>עולים:</u>
5.2	19.8	5.4	14.5	5.7	14.7	משנת 1990
8.1	21.5	4.5	16.9	4.8	15.9	משנת 2000
						<u>מצב תעסוקתי:</u>
29.1	50.6	23.8	38.5	22.5	38.5	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
12.3	22.7	8.0	16.5	7.7	16.1	ראש משק בית עובד
26.7	42.1	14.0	26.5	13.4	25.4	מפרנס אחד
4.3	11.9	4.1	9.9	3.8	9.7	שני מפרנסים או יותר
						<u>מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:</u>
41.0	54.4	18.3	30.5	16.9	29.1	עד 8 שנות לימוד
22.3	37.8	13.3	24.9	12.8	24.7	9-12 שנות לימוד
4.8	12.8	4.2	10.6	4.2	10.4	13 ויותר שנות לימוד
30.7	47.3	13.3	23.8	12.5	22.8	<u>מקבלי קצבאות (לא כולל קצבת ילדים):</u>
65.0	76.4	42.0	55.3	40.6	53.0	מקבלי הבטחת הכנסה
25.9	43.6	22.6	37.0	21.4	35.7	מקבלי קצבת נכות

לוח 7 מראה את שיעורי האי-ביטחון תזונתי לפי קבוצות אוכלוסייה. כפי שאפשר לראות, למרות הקושי האמור להשוות באופן פשוט בין 2011/12 לבין 2016 מבחינה מספרית, המגמות נותרו

דומות: מקבלי הבטחת הכנסה ומשפחות ערביות מאופיינים בשיעור הגבוה ביותר של אי ביטחון תזונתי, כאשר בקרב מקבלי הבטחת הכנסה שיעור הילדים הסובלים מאי ביטחון תזונתי מגיע ל-76.4% דהיינו רובם הגדול של הילדים במשפחות אלו סובל מאי ביטחון תזונתי. גם בקרב הערבים, כמו כן בקרב משפחות עם ראש משק בית עם השכלה נמוכה (עד 8 שנות לימוד) ומשקי בית בגיל העבודה ללא מפרנס – אוכלוסיות שקיימת חפיפה מסוימת ביניהן – שיעור הילדים הסובלים מאי ביטחון תזונתי סובב סביב מחציתם. ראויה לציון בעיקר הירידה החדה בשיעור האי ביטחון תזונתי בקרב האוכלוסייה החרדית: ב-2011/12 שיעור האי ביטחון תזונתי שלהם היה כ-29% ושיעור זה ירד לכ-22% ב-2016. לנוכח ההבדל שפורט לגבי שיטת החקירה, הירידה ה"אמיתית" היתה אמורה להיות אפילו גבוהה יותר.

לוח 8: רמת אי ביטחון תזונתי לפי מחוז, 2011/12 ו-2016 (אחוזים)

מחוז מגורים	משפחות		נפשות בוגרות		ילדים	
	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר
2011/12						
ירושלים	29.9	16.5	30.4	16.8	48.2	25.6
צפון	28.7	15.3	29.7	16.2	45.4	20.5
חיפה	19.3	9.9	20.1	9.9	30.0	13.9
מרכז	14.7	7.8	14.6	7.7	18.0	8.4
תל אביב	14.5	8.1	15.4	8.3	23.1	9.4
דרום	21.1	11.4	22.1	11.9	36.8	16.9
2016						
ירושלים	22.6	11.3	23.1	11.5	35.6	19.9
צפון	21.3	12.0	22.1	12.9	33.0	18.8
חיפה	21.9	9.7	21.4	9.6	27.2	14.4
מרכז	14.7	7.3	14.9	7.5	19.3	10.7
תל אביב	14.3	6.8	14.9	7.1	18.8	7.9
דרום	17.5	9.4	18.2	9.8	31.3	21.1

7. עוני וביטחון תזונתי

היבט נוסף לניתוח האי-ביטחון התזונתי בקבוצות האוכלוסייה השונות הוא מדדי העוני של אותן קבוצות ובדיקת המתאם בין המדדים. כללית, ב-2016 שיעור האי ביטחון תזונתי נמוך במעט משיעור העוני (17.8% לעומת 19.1% בהתאמה) כבר ברמת כלל האוכלוסייה, והדבר בא לידי ביטוי במרבית קבוצות האוכלוסייה. תרשים 2 מראה כי קיימת הלימה בין המיקום של הקבוצות בשני הסולמות: קבוצות המאופיינות בעוני גבוה (ערבים, בעלי השכלה נמוכה, משפחות ללא מפרנס) הן גם אלה הסובלות מאי ביטחון תזונתי גבוה יחסית.

עם זאת קיימים גם הבדלים אשר התחדדו בסקר 2016 לעומת הסקרים הקודמים: במשפחות חד הוריות ובמשפחות המקבלות קצבת נכות שיעורי האי ביטחון תזונתי גבוהים במידה ניכרת מתחולת

העוני של משפחות אלו, בעוד שבמשפחות החרדיות המצב הפוך. חלק מההסבר עשוי להיות הוצאות הבריאות שיש למשפחות המקבלות קצבאות נכות אשר מותיר בידם הכנסה פנויה נמוכה יחסית לצורך צריכת מוצרים ושירותים ובכללם מוצרי מזון.

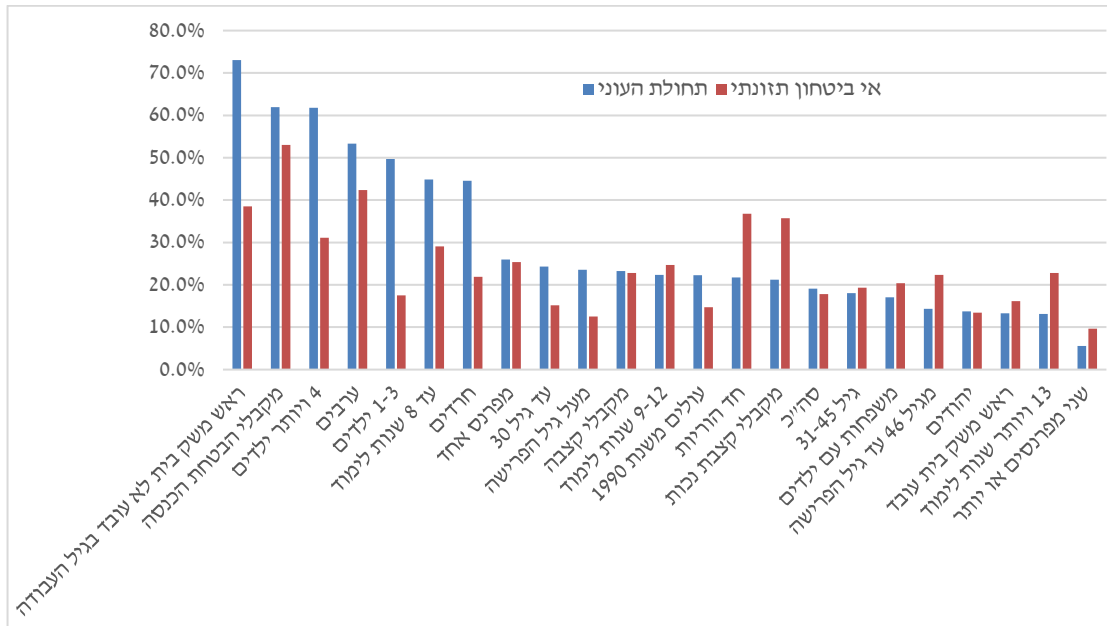
לגבי האוכלוסייה החרדית – כפי שצוין גם בסקרים הקודמים שנעשו, ההסבר לפער בין העוני האובייקטיבי (הנמדד בדוחות העוני של המוסד לביטוח לאומי) לבין העוני הסובייקטיבי (כפי שנמדד לצורך עבודה זו) נעוץ במספר גורמים אפשריים: הישענותם הרבה יותר של משפחות בקבוצת אוכלוסייה זו על סיוע של הקהילה בעיקר בתחום המזון (ראו סעיף "היעזרות בגורמי סיוע" להלן, המראה כי שיעור הנעזרים בארגונים ובמשפחות באוכלוסייה החרדית גבוה בהרבה מהממוצע, אף בקרב החיים בביטחון תזונתי); דפוסי צריכה המדגישים את תחום המזון והקצאת משאבים יחסית גבוהים לסעיף זה בהשוואה לסעיפי צריכה אחרים; וכן, אולי, ערכים ואמונות הקשורים בהסתפקות במועט או בהודיה על המצב הקיים.

לוח 9: שיעור האי-ביטחון התזונתי, תחולת העוני של משפחות, עומק העוני (יחס פער ההכנסות) וחומרת העוני (FGT)*, לפי קבוצות אוכלוסייה, 2016

חומרת העוני (FGT)	עומק העוני	תחולת עוני משפחות	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי בטחון תזונתי	
17.9	35.7	19.1	8.8	17.8	סך הכל
16.0	32.6	13.8	5.8	13.5	יהודים
20.0	39.3	53.3	25.9	42.4	ערבים
17.9	36.3	44.6	8.2	21.9	חרדים
18.2	36.9	22.3	5.7	14.7	עולים משנת 1990
16.1	33.7	17.0	10.1	20.4	<u>משפחות עם ילדים:</u>
20.4	40.2	49.7	8.3	17.5	1-3 ילדים
21.0	41.3	61.8	16.9	31.1	4 ויותר ילדים
17.0	35.3	21.7	18.2	36.7	חד הוריות
					<u>גיל ראש משק הבית:</u>
19.2	36.0	24.3	6.1	15.2	עד גיל 30
18.8	37.3	18.1	9.4	19.3	גיל 31-45
18.0	36.3	14.3	12.8	22.5	מגיל 46 עד גיל הפרישה
10.2	26.0	23.5	5.3	12.4	מעל גיל הפרישה
					<u>מצב תעסוקתי:</u>
33.4	52.0	73.0	22.5	38.5	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
14.9	32.8	13.3	7.7	16.1	ראש משק בית עובד
15.9	34.8	25.9	13.4	25.4	מפרנס אחד
12.7	28.4	5.6	3.8	9.7	שני מפרנסים או יותר
					<u>מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:</u>
20.4	38.9	44.9	16.9	29.1	עד 8 שנות לימוד
17.8	35.8	22.3	12.8	24.7	9-12 שנות לימוד
17.1	34.5	13.2	4.2	10.4	13 ויותר שנות לימוד
14.8	32.6	23.2	12.5	22.8	<u>מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים):</u>
18.3	37.6	61.9	40.6	53.0	מקבלי הבטחת הכנסה
13.8	31.9	21.2	21.4	35.7	מקבלי קצבת נכות

* נתוני העוני מתייחסים לשנת 2015

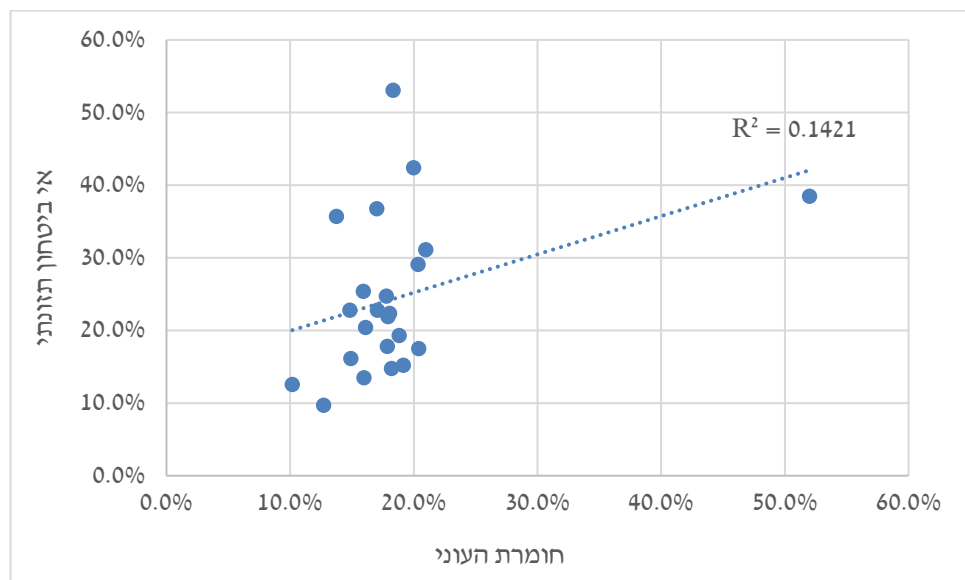
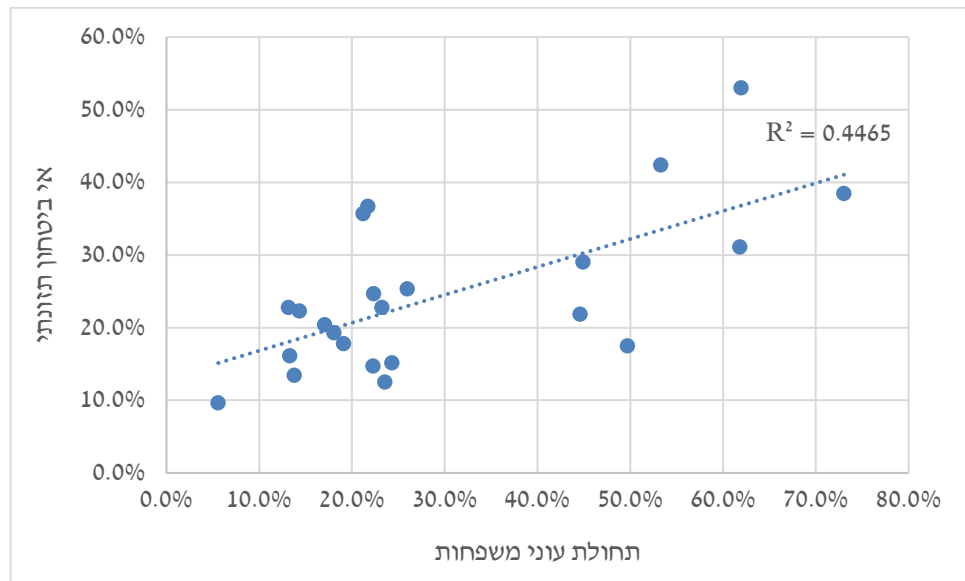
תרשים 2: שיעורי אי-ביטחון תזונתי של המשפחות ושיעורי תחולת העוני בקבוצות האוכלוסייה המקבילות, 2016*

* נתוני העוני מתייחסים לשנת 2015

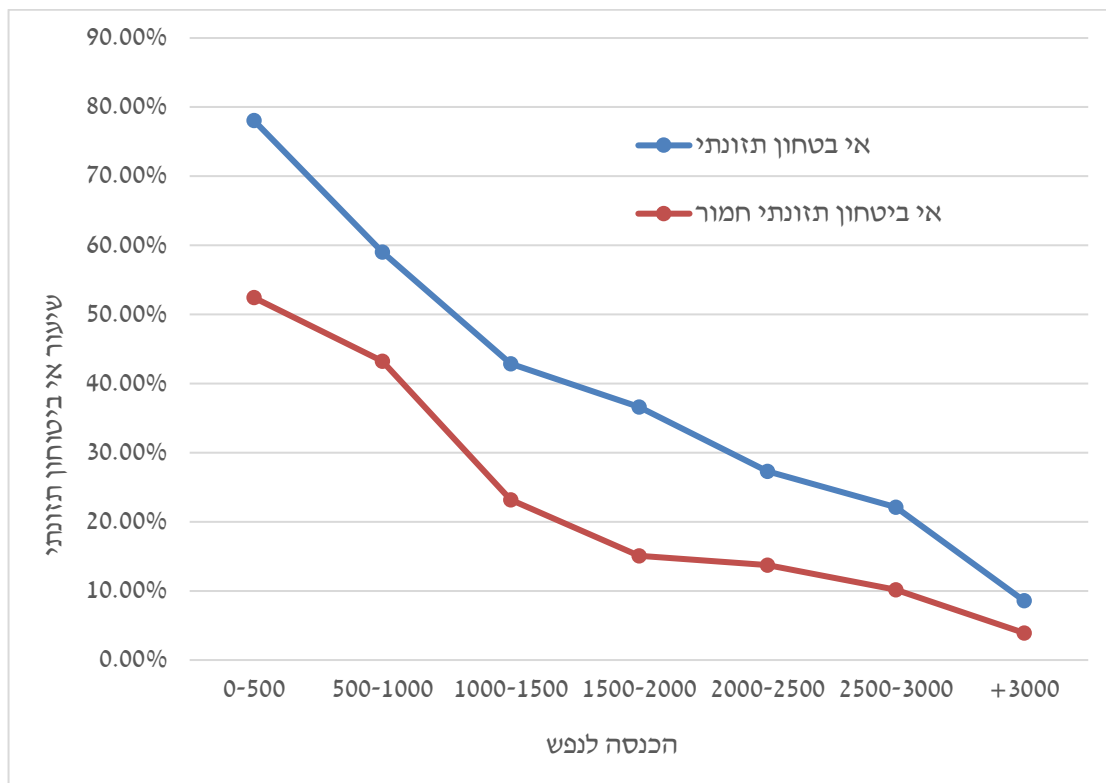
כמו כן ניתן לראות כי רמת עומק העוני גבוהה יותר מרמת האי ביטחון תזונתי וחומרת העוני דומה לה ברמת כלל האוכלוסייה (זאת כמובן בהתחשב בכל ההבדלים בשיטות הדגימה והחקירה בשני מקורות הנתונים). עם זאת המגמות עשויות להיות שונות ובאופן כללי המתאם החזק ביותר מתקיים בין מדד תחולת העוני לבין מדד האי ביטחון תזונתי, בהשוואה למדדי העוני האחרים המוצגים (עומק העוני וחומרת העוני). תרשים 3 ממחיש זאת: המתאם בין תחולת העוני ואי הביטחון התזונתי מגיע ב-2016 לכ-45%, ואילו המתאם עם חומרת העוני נמוך יותר ומגיע לכ-14% בלבד.

תרשים 3: פיזור קבוצות האוכלוסייה לפי תחולת העוני וחומרת העוני אל מול האי ביטחון תזונתי, 2016

משתתפי הסקר נשאלו גם לגבי הכנסותיהם (התשובות התייחסו לטווחי הכנסה שנקבעו מראש, ראו בנספח 5 שאלון הסקר). לצורך בדיקת ההכנסה לנפש נעשה חינוך של ההכנסה באופן שהונח שההכנסה נופלת בתווך שבין המינימום והמקסימום שבכל קבוצת הכנסה, ולאחר מכן ההכנסה חולקה למספר הנפשות במשק הבית. תרשים 4 מראה שכצפוי האי-ביטחון התזונתי עומד ביחס הפוך להכנסה לנפש: ברמת הכנסה לנפש הנמוכה מ-500 ש"ח לנפש רמת האי ביטחון תזונתי מגיעה לכ-80% ורמת האי ביטחון תזונתי החמור גבוהה מ-50%, ואילו ברמת הכנסה לנפש של 3000 ש"ח לנפש ומעלה האי ביטחון תזונתי נמוך והאי ביטחון תזונתי החמור כמעט מתאפס.

תרשים 4: הקשר בין ההכנסה לנפש (ש"ח לחודש) להימצאות באי-ביטחון תזונתי, 2016

*תמונה דומה מתקבלת גם כאשר מחשבים את ההכנסה לנפש תקנית.

8. היעזרות בגורמי סיוע בתחום המזון

לוחות 10 ו-11 להלן מראים לגבי כלל האוכלוסייה ולגבי קבוצות באוכלוסייה (בהתאמה) את תוצאות הסקר לגבי מידת ההסתייעות של משפחות בעלות רמות שונות של ביטחון תזונתי – בארגוני סיוע ובקרובים.

ממצאי הלוח מראים כי בקרב המאופיינים בביטחון תזונתי מידת ההיעזרות בגורמי הסיוע ירדה מאוד ומגיעה רק לכ-5%, בהשוואה להיעזרות בשיעורים גבוהים בהרבה לפני כחמש שנים. עם זאת בקרב מי שאינם חיים בביטחון תזונתי מידת ההיעזרות דומה מאוד ל-2011/12 (כ-58% לעומת 55%). שיעור החיים באי-ביטחון תזונתי מתון ונעזרים בגורמי סיוע מגיע לכ-40% ואילו בקרב בעלי אי-ביטחון תזונתי ניכר שיעור זה מזנק לכשני שלישים מהמשפחות ב-2016, כאשר רובם המכריע נעזרים במשפחותיהם וכ-19%, שהם שליש מהנעזרים במצב ביטחון תזונתי חמור, נתמכים על ידי ארגוני סיוע.

לוח 10: היעזרות בגורמי חוץ לצורך שיפור רמת הביטחון התזונתי, 2011/12 ו-2016

2016		2011/12		רמת הביטחון התזונתי במשפחה
מזה: נעזרים בארגוני סיוע	שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחה	מזה: נעזרים בארגוני סיוע	שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחה	
0.9	5.2	1.6	17.0	חיים בביטחון תזונתי
14.5	55.1	12.1	58.3	חיים באי-ביטחון תזונתי
				מזה:
9.9	43.5	10.5	54.5	חיים באי-ביטחון תזונתי קל
19.5	67.7	13.9	62.2	חיים באי-ביטחון תזונתי ניכר

לוח 11 מציג את שיעור הנעזרים בארגוני סיוע ומשפחה לפי קבוצות אוכלוסייה. ניתן לראות כי בקרב המשפחות החיות באי ביטחון תזונתי, שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחות בקרב החרדים הוא הגבוה ביותר. מגמה זו בולטת במיוחד דווקא בקרב מי שחיים בביטחון תזונתי. בעוד ששיעור הנעזרים הממוצע באוכלוסייה זו מגיע לכ-5%, הרי אצל החרדים הוא גבוה פי 3 ויותר (16.6%). בקרב החיים באי ביטחון תזונתי, שיעור הנעזרים מגיע לכ-55% כאמור – לעומת שיעור גבוה יותר, של כ-62% באוכלוסייה החרדית. גם בקרב משפחות חד הוריות ומקבלי קצבת הבטחת הכנסה (אוכלוסייה חופפת בחלקה) – שיעור ההיעזרות של החיים באי ביטחון תזונתי גבוה בהרבה מהממוצע – כ-68%.

באוכלוסייה הערבית שיעור הנעזרים בשתי הקבוצות (חיים בביטחון תזונתי ושאינם) – דומה לממוצע ובקרב עולים (מ-1990) וקשישים הוא נמוך מהממוצע.

לוח 11: שיעור הנעזרים בארגוני סיוע או במשפחה בקרב משפחות עם אי-ביטחון תזונתי ואי-ביטחון תזונתי קל וניכר, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2011/12 ו-2016

2016				2011/12				
אי ביטחון תזונתי (מתון או ניכר)		אי-ביטחון תזונתי		אי ביטחון תזונתי (מתון או ניכר)		אי-ביטחון תזונתי		
עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה מארגונים	עזרה ממשפחה או מארגונים	עזרה מארגונים	
13.0	54.6	1.0	5.3	13.8	61.7	1.5	16.9	סך הכל
16.8	54.5	1.1	5.2	18.1	61.3	1.7	16.5	יהודים
6.5	54.9	0.7	5.5	6.8	62.8	0.4	20.7	ערבים
40.3	63.1	10.0	16.6	56.8	87.9	11.7	31.5	חרדים
11.6	45.7	0.6	3.7	10.3	52.2	1.1	15.0	קשישים עולים:
9.5	43.5	1.0	4.9	9.6	51.4	2.7	17.2	משנת 1990
7.5	37.7	1.0	5.6	5.3	52.3	2.3	24.3	משנת 2000 מצב תעסוקתי:
18.4	61.7	1.8	4.2	28.2	81.4	6.4	31.7	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
12.3	54.0	1.0	5.6	12.9	60.5	1.3	15.0	ראש משק בית עובד
12.7	55.9	1.3	7.4	14.9	62.6	1.9	21.1	מפרנס אחד
11.5	50.4	0.9	4.6	9.7	57.0	1.0	11.1	שני מפרנסים או יותר
10.7	46.1	1.5	7.0	10.0	58.5	2.7	27.2	מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:
14.5	58.5	0.7	6.1	13.4	61.3	1.4	17.2	עד 8 שנות לימוד
11.4	51.9	1.1	4.5	18.2	65.3	1.4	14.9	9-12 שנות לימוד
17.2	55.3	1.2	5.6	15.9	58.8	2.4	19.3	13 ויותר שנות לימוד
24.0	68.5	1.5	10.7	20.9	63.9	10.2	31.1	מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים)
22.8	59.8	1.2	9.5	19.7	62.9	2.5	22.1	מקבלי הבטחת הכנסה
13.8	57.6	1.5	6.8	15.2	63.2	2.2	17.1	מקבלי קצבת נכות
11.5	56.8	0.4	5.3	12.4	59.5	1.4	16.0	משפחות עם ילדים
18.8	60.2	6.5	13.3	22.4	72.0	7.2	24.6	משפחות עם 1-3 ילדים
18.3	68.3	0.0	7.6	22.7	63.6	3.6	27.0	משפחות עם 4 ילדים ומעלה
7.9	59.7	0.9	8.1	14.5	72.0	1.5	21.7	חד-הוריות
15.2	59.8	1.2	6.0	14.1	63.8	1.9	17.4	עד גיל 30
12.7	51.5	1.4	4.6	15.0	57.2	1.6	11.0	31-45
12.4	46.4	0.5	3.5	8.5	46.2	1.0	17.1	46-פרישה
13.0	49.1	2.5	7.3	21.0	71.1	3.9	20.4	גיל פרישה
12.8	56.0	0.9	4.9	11.1	58.5	1.1	18.5	ירושלים
7.6	50.7	0.3	4.6	9.4	56.1	1.3	16.2	צפון
13.6	54.5	0.9	5.3	14.1	62.8	1.4	14.4	חיפה
13.1	57.7	0.9	4.3	15.4	58.1	1.0	16.5	מרכז
15.9	61.2	1.2	6.1	11.8	62.8	1.6	18.0	תל אביב
								דרום

אי ביטחון תזונתי לאורך זמן

כאמור, מאחר שהמדגם מבוסס על משפחות שהשיבו בסקרים של 2011 ו-2012, אנו יכולים להסיק על מידת הקביעות (הפרמננטיות) של תופעת האי ביטחון התזונתי בקרב משפחות מסוגים שונים. יצוין שבשונה מהפרקים הקודמים, בפרק זה בלבד חושב מדד הביטחון התזונתי בדומה לחישוב שנעשה ב-2011/12 וזאת כדי שאפשר יהיה להשוות באופן ישיר בין שתי התקופות (ראו פרק השיטה ונספח 1). יצוין גם שאין בידינו את המידע לגבי השנים שבין שתי התקופות. לפיכך חלק מהמשפחות שנתייחס אליהן כחיות באי ביטחון תזונתי "פרמננטי" (דהיינו בשתי נקודות הזמן) – יכול והיו להן תקופות טובות יותר באמצע (ולחיפך). הניתוח מוגבל אפוא לשתי נקודות הזמן הללו על כל המגבלות הכרוכות בכך.

9. שהייה במצב מתמשך של אי ביטחון תזונתי

לוח 12 מראה את שיעור המשפחות שנחלצו, נשארו ונכנסו למצב של אי ביטחון תזונתי. הממצאים מורים כי 92.4% מאלה שחיו בביטחון תזונתי 5 שנים קודם לכן (2011/12) – חיים בביטחון תזונתי גם ב-2016. מבין אלו שחיו באי ביטחון תזונתי ב-2011/12 – קצת פחות ממחצית (44.7%) המשיכו לחיות באי ביטחון תזונתי גם ב-2016. משמעות הדבר היא שכמעט מחצית מהסובלים מאי ביטחון תזונתי סובלים מכך לאורך זמן. בהסתכלות על אי ביטחון תזונתי ברמה החמורה יותר, כ-37% ממי שחיו באי ביטחון תזונתי חמור ב-2011/12 נותרו במצב זה גם ב-2016. בהנחה שלפחות חלקם סבלו מתופעה זו באופן רציף, מדובר בתופעה שעשויות להיות לה השלכות בריאותיות חמורות.

לוח 12: שיעורי הנמצאים בביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי ב-2016 בהינתן הביטחון התזונתי ב-2011/12

ביטחון תזונתי ב-2011/12				
מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר	אי ביטחון תזונתי	ביטחון תזונתי	סך הכל	ביטחון תזונתי ב-2016:
46.8	55.3	92.4	85.4	ביטחון תזונתי
53.2	44.7	7.6	14.6	אי ביטחון תזונתי
36.7	25.5	3.0	7.2	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר

בלוח 13 הממצאים מוצגים לפי קבוצות אוכלוסייה בצורה מעט שונה: הלוח מראה את שיעור המשפחות החיות בביטחון תזונתי מתמשך לעומת אלו שחיות באי ביטחון תזונתי מתמשך, את אלו שיצאו ממצב של אי ביטחון תזונתי בתקופה המאוחרת (2016) ואלו שנכנסו למצב זה באותה תקופה. באופן זה, כל שורה מסתכמת ל-100%. מנתוני הלוח רואים כי אצל היהודים כ-81% חיים בביטחון תזונתי "מתמשך" על פי ההגדרות שיושמו בפרק זה, ואילו אצל הערבים רק מחצית משיעור זה (כ-43%) זכו לכך. גם אצל הקשישים, משפחות עם שני מפרנסים ובעלי ההשכלה הגבוהה שיעור החיים בביטחון תזונתי מתמשך גבוה מזה שבכלל האוכלוסייה ועולה על 80%. לעומת זאת בקרב מקבלי קצבאות הקיום ומשקי בית שראשיהם אינם עובדים (בגיל העבודה) שיעור הנהנים מביטחון תזונתי מתמשך מגיע לכמעט מכל.

לוח 13: מצב הביטחון התזונתי לאורך זמן לפי סוגי משפחות, 2016 לעומת 2011/12

כניסה לאי ביטחון תזונתי	יציאה מאי ביטחון תזונתי	אי ביטחון תזונתי מתמשך	ביטחון תזונתי מתמשך	
6.2	10.5	8.5	74.9	סך הכל
5.2	8.8	5.4	80.7	יהודים
11.7	19.8	26.0	42.5	ערבים
9.1	15.7	10.3	65.0	חרדים
4.7	7.8	4.6	83.0	קשישים עולים:
5.4	11.5	5.6	77.5	משנת 1990
8.0	12.2	5.3	74.6	משנת 2000
				מצב תעסוקתי:
10.9	16.7	22.9	49.5	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
5.8	10.2	7.6	76.5	ראש משק בית עובד
8.7	11.8	12.6	67.0	מפרנס אחד
3.7	9.1	4.1	83.1	שני מפרנסים או יותר
				מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:
8.5	19.8	14.6	57.2	עד 8 שנות לימוד
7.9	14.6	13.1	64.4	9-12 שנות לימוד
4.4	5.6	3.8	86.2	13 ויותר שנות לימוד
7.5	10.0	10.8	71.7	מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים)
9.4	11.5	35.6	43.5	מקבלי הבטחת הכנסה
10.6	16.1	19.3	54.1	מקבלי קצבת נכות
6.2	13.1	12.3	68.3	משפחות עם ילדים
5.2	12.1	10.4	72.4	משפחות עם 1-3 ילדים
9.7	15.9	20.1	54.3	משפחות עם 4 ילדים ומעלה
9.0	11.9	24.6	54.6	חד-הוריות
6.7	12.0	5.7	75.6	עד גיל 30
6.9	12.0	10.3	70.9	31-45
6.5	10.8	11.6	71.1	46-פרישה
4.5	7.4	4.4	83.6	גיל פרישה
5.7	12.9	12.3	69.0	ירושלים
5.3	14.7	12.4	67.6	צפון
8.7	8.7	9.4	73.1	חיפה
5.8	8.3	6.4	79.5	מרכז
6.0	8.8	6.2	79.0	תל אביב
5.7	12.0	8.2	74.1	דרום

10. מודל לבחינת הסיכויים של המשפחה להימצא באי-ביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי מתמשך

לוח 14 מציג תוצאות מרגרסיה לוגיסטית להסתברות להימצא באי ביטחון תזונתי ב-2016, וכן להיות במצב זה ב-2016 בקרב משפחות שהיו באי ביטחון תזונתי ב-2011/12 – דהיינו להיות במצב של אי ביטחון תזונתי מתמשך, על פי ההגדרות שאימצנו בדוח מחקר זה. המספרים המוצגים הם יחס הסיכויים של כל מאפיין להיות במצב של אי ביטחון תזונתי ב-2016 (טור מספרים ראשון) או בשתי השנים (טור שני).

ממצאי הלוח מראים כי לערבים סיכויים של פי 4.7 להימצא באי ביטחון תזונתי ב-2016 וסיכויים של פי 10.6 להימצא במצב קבוע של אי ביטחון תזונתי בהשוואה ליתר האוכלוסיות, כאשר מפקחים על שורה של משתנים מסבירים אחרים. כל ילד נוסף מעלה בממוצע ב-24% את הסיכויים להימצא באי ביטחון תזונתי זמני וב-25% את הסיכויים להימצא באי ביטחון תזונתי קבוע/מתמשך. גם למשפחות חד הוריות ולמקבלי קצבאות נכות סיכויים של פי 2.5 – 3 להימצא במצב של אי ביטחון תזונתי ולמקבלי הבטחת הכנסה סיכויים אלה אף עולים ליותר מפי 3 ואף פי 4 כאשר מדובר על אי ביטחון תזונתי כמצב קבוע, בהשוואה לכלל האוכלוסייה.

הממצאים מראים עוד שבפיקוח המשתנים האחרים, השפעת ההשכלה על הסיכויים לאי ביטחון תזונתי זמני וקבוע היא שלילית החל מהשכלה על תיכונית. לעולים סיכויים גבוהים יותר להימצא באי ביטחון תזונתי זמני (ב-2016) ב-25% לעומת היתר, ובכ-40% לעומת היתר כאשר מדובר על אי ביטחון תזונתי מתמשך. הסיכויים של משפחות שבהן שני מפרנסים ויותר קטנים בכשני שלישים להיות במצב של אי ביטחון תזונתי ב-2016, הן זמני והן קבוע.

לוח 14: הסיכויים להימצא במצב של אי ביטחון תזונתי – תוצאות ממודל לוגיסטי

יחס הסיכויים להימצא באי ביטחון תזונתי		
מתמשך:		
גם ב-2011/12 וגם ב-2016	2016	
1.22	0.86	משפחה עם ילדים
1.25***	1.24***	מספר ילדים
2.96***	2.54***	חד הורית
1.33	1.14	ראש משק בית בגיל 31-45
1.96***	1.35**	ראש משק בית בגיל 46 עד פרישה
1.24	0.65**	ראש משק בית בגיל פרישה
3.35	1.60	יהודי
1.20	1.38*	חרדי
10.62**	4.75***	ערבי
1.42**	1.24*	עולה (מ-1990 ואילך)
0.80	0.86	השכלה תיכונית
0.30***	0.37***	השכלה על תיכונית
1.22	1.18	לא עובד בגיל העבודה
1.01	0.97	מפרנס אחד
0.44***	0.39***	שני מפרנסים או יותר
1.14	1.44***	מקבל קצבה (פרט לה"ה ונכות)
4.16***	3.13***	מקבל הבטחת הכנסה
2.81***	2.77***	מקבל קצבת נכות
2.04*	1.14	מחוז ירושלים
2.31**	1.20	מחוז צפון
1.99*	1.43	מחוז חיפה
1.78	1.20	מחוז מרכז
1.66	1.16	מחוז תל אביב
1.75	1.06	מחוז דרום
0.79**	0.89	הכנסה פנויה לנפש מעל 1500 ש"ח

*p<0.01; **p<0.05; ***p<0.1

הרגלי התזונה של המשפחות

בשאלון של סקר 2016 התווסף חלק שמטרתו לבדוק לא רק את מצב האי ביטחון תזונתי מבחינה כמותית, אלא גם איכותית. במילים אחרות, את סוגי המזונות הנצרכים בידי המשפחות, ולא רק את השאלה האם יש מספיק מזון.

הסיבה לכך נעוצה בעובדה שאיכות התזונה קובעת את הבריאות לא פחות מכמות התזונה. לאחרונה בעקבות השינויים במערך המזון בעולם בכלל ובישראל בפרט יותר ויותר משקי בית בעיקר המשתייכים למעמד כלכלי חברתי נמוך נוטים לבסס את תזונתם על מזונות מעובדים ואולטרה-מעובדים שחלקם בעלי דחיפות קלורית גבוהה אך חסרי ערך תזונתי.

ההיענות לחלק זה, שכלל יחסית שאלות רבות (שורה של פריטי מזון לצד בקשת מידע על תדירות הצריכה של כל סעיף) היתה נמוכה. רק כשליש מהמשפחות השיבו על חלק זה של השאלון (בהשוואה למעל 99% בחלק הכמותי – השאלון הבודק את מצב הביטחון התזונתי).

עם זאת מוצגים בפרק זה שני לוחות המרכזים את התוצאות של מי שכן השיבו. הלוח הראשון, לוח 15 מציג את ממוצעי התדירות של צריכת פריטי המזון השונים בהבחנה בין משפחות המאופיינות בביטחון תזונתי לעומת כאלה שאינן כאלה. הלוח השני, לוח 16 מנסה לעמוד על המאפיינים של מי שתזונתם מורכבת מ"תזונה ים תיכונית". המדד הים תיכוני מחושב בסקר זה לפי 14 פריטי מזון שמהווים את עיקר ההמלצות לתזונה ים תיכונית.

יצוין שמאחר שאוכלוסיית הקשישים כמעט ולא השיבה לחלק זה, התוצאות מתייחסות למשפחות בגיל העבודה בלבד.

נתוני לוח 15 מראים כי באופן כללי ההבדלים בצריכת המזונות בין מי שנמצאו חסרי ביטחון תזונתי לבין הקבוצה הנגדית אינם גדולים. ניתן לראות כי צריכת הדגנים למיניהם (הן לחם לבן והן לחם מלא) דומה, אך צריכת ירקות ופירות טריים וכן דגני בוקר מלאים נמוכה יותר אצל החיים באי ביטחון תזונתי בהשוואה לאלה שחיים בביטחון תזונתי. עם זאת צריכת המזון האורגני מעט גבוהה יותר בקרב החיים בביטחון תזונתי וצריכת חלק מהמתקים נמוכה יותר. כך מגמה דומה נמצאה לגבי שמן הזית, בשל הצריכה הגבוהה אצל ערבים שרמת הביטחון התזונתי שלהם נמוכה. מאידך צריכת שתיה ממותקת וממרח שוקולד נמצאו נמוכות יותר בקרב חסרי הביטחון התזונתי.

עם זאת כאשר מנסים להסביר בעזרת מודל רב משתני, המסביר את הנטייה לצרוך מזון ים תיכוני (בסקלה הנעה בין 0 ל-14 כזכור) ניתן לראות כי בקרב משפחות עם ילדים, בכל מספר של ילדים, התזונה הים תיכונית רווחת מאוד (לוח 17). נמצאו גם מגמות של נטייה לצרוך מזון ים תיכוני גבוהות מעט יותר אצל משכילים (0.15 – כאמור בסקלה הנעה בין 0 ל-14) ונמוכות במעט אצל ערבים ואצל החיים בביטחון תזונתי (0.12) אולם העוצמות במקרה זה נמוכות מאוד למרות מובהקות הנתונים.

לוח 15: תדירות צריכת מזון לפי סוג המזון: שיעור המשפחות הצורכות את פריט המזון בתדירות של לפחות פעם בשבוע

פריט המזון	סך הכל	בביטחון תזונתי	באי ביטחון תזונתי
עוף או הודו, קפוא או טרי	72.8	73.7	68.7
מנה בשר בקר, עגל או כבש	45.0	46.6	38.1
דגים (טונה, נילוס, בקלה וכו')	45.1	47.1	35.9
מוצרי בשר מעובד כגון: עוף, הודו שניצל, קציצות, נקניקיות, המבורגרים וקבב	20.2	19.3	23.9
ביצה	82.1	83.5	75.7
כיכר לחם מקמח לבן	59.7	59.9	59.1
כיכר לחם מקמח מלא	52.9	57.1	32.5
פיתות מקמח לבן	47.7	45.1	58.7
פיתות מקמח מלא	13.8	13.9	13.3
מיץ פירות קנוי טרי או סחוט טרי - מסי' ליטרים	61.7	61.3	63.3
פירות טריים מכל הסוגים	91.9	94.0	82.6
ירקות טריים או קפואים (לא כולל תפוח אדמה, תירס, בטטה)	94.9	96.3	88.9
חלב	95.0	95.0	94.7
יוגורט, לבן או מעדן חלב	78.1	79.8	70.2
גבינה צהובה מכל סוג	75.5	77.7	65.9
דגני בוקר מדגנים מלאים (כגון ברנפלקס)	18.7	20.1	12.0
דגני בוקר אחרים (כגון קורנפלקס או ציריוס)	34.5	33.6	38.1
קיטניות (אפונה, חומוס, שעועית, עדשים)	42.0	40.2	49.9
אורז מלא/איטריות/פסטה מדגן מלא, כוסמת, גריסים, בורגול, קוסקוס, פריקי	26.1	26.2	25.4
אורז לבן/איטריות/פסטה/סולת לא מדגן מלא	54.4	54.1	55.5
תפוחי אדמה/תירס/בטטה	80.1	79.6	82.2
מרגרינה או חמאה	37.9	38.8	33.5
שמן זית	32.1	31.6	34.5
שמן אחר (פרט לשמן קוקוס או שמן דקלים)	47.6	47.5	47.9
גרעינים, אגוזים	39.7	41.4	31.8
ממרח שוקולד	35.2	34.0	40.7
שתיה ממותקת בסוכר (כולל תוסס)	49.9	48.4	56.3
מאפים מלוחים, כמו בורקס מלאווח/פיצה	28.8	28.8	28.8
עוגה או עוגיות	55.2	56.2	50.9
חטיף שוקולד וכל שאר החטיפים המתוקים	51.4	52.1	48.6
מזון אורגני (פירות, ביצים, בשר)	11.3	10.9	13.1

לוח 16: ציון תפריט ים תיכוני לפי מאפייני משק הבית

תפריט ים תיכוני - ציון מתוקן*	
8.85	סך הכל
9.06	יהודים
8.09	ערבים
8.70	חרדים
	עולים:
9.62	משנת 1990
9.47	משנת 2000
	מצב תעסוקתי:
9.53	ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה
8.80	ראש משק בית עובד
8.78	מפרנס אחד
8.81	שני מפרנסים או יותר
	מספר שנות לימוד של ראש משק הבית:
8.30	עד 8 שנות לימוד
8.56	9-12 שנות לימוד
9.11	13 ויותר שנות לימוד
8.88	מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים)
9.53	מקבלי הבטחת הכנסה
8.60	מקבלי קצבת נכות
8.84	משפחות עם ילדים
8.96	משפחות עם 1-3 ילדים
8.42	משפחות עם 4 ילדים ומעלה
9.71	חד-הוריות
8.73	עד גיל 30
8.83	31-45
8.89	46-פרישה
9.10	ירושלים
9.25	צפון
8.45	חיפה
8.79	מרכז
8.98	תל אביב
8.64	דרום

* ציון זה נע בין הערכים 0-14; הואיל וחלק מהנשאלים לא השיבו על חלק מהשאלות, על מנת לשמור על טווח ערכים זה, שאלות הדרושות לחישוב הציון אליהן הפרט לא ענה לא הובאו בחשבון והציון שחושב חולק במספר הקריטריונים הניתנים לחישוב והוכפל ב-14 דהיינו הציון תוקן בהתאם למספר התשובות של כל נשאל.

לוח 17: תוצאות רגרסיה המסבירה את מידת ההתאמה של תזונת משק הבית לתפריט ים תיכוני

מאפיינים	מקדם (ס. תקן)
בביטחון תזונתי	-0.124** (0.0566)
ערבי	-0.121* (0.0672)
חרדי	0.229*** (0.0830)
עולה	0.00146 (0.0521)
עד 8 שנות לימוד	0.0839 (0.0662)
13 שנות לימוד או יותר	0.152*** (0.0390)
מחוז ירושלים	-0.0402 (0.115)
מחוז צפון	0.0764 (0.110)
מחוז חיפה	-0.0503 (0.111)
מחוז מרכז	0.0772 (0.105)
מחוז ת"א	0.00546 (0.107)
מחוז דרום	0.0868 (0.112)
חד הורית	0.144 (0.111)
רמ"ב בגיל 31-45	0.220*** (0.0598)
רמ"ב בגיל 46 עד גיל פרישה	0.110* (0.0605)
רמ"ב בגיל פרישה	-0.0114 (0.0764)
משפחה עם 1-3 ילדים	5.506*** (0.0492)
משפחה עם 4+ ילדים	5.738*** (0.0804)
רמ"ב לא עובד	-0.315*** (0.0971)
מפרנס יחיד	-0.0403 (0.0683)
שני מפרנסים או יותר	0.105 (0.0703)
מקבל קצבה	-0.106* (0.0563)
מקבל הבטחת הכנסה	0.179 (0.137)
מקבל קצבת נכות	0.0166 (0.0684)
הכנסה פנויה לנפש מעל 1500 ש"ח	0.110 (0.191)
חותך	-0.00352 (0.229)
מספר תצפיות	6,179
R-squared	0.802

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$ ציון תזונה ים תיכונית נע בין הערכים 0 – 14 בהתאם למידת התאמת התזונה של משק הבית לתפריט ים תיכוני, כפי שמפורט ב___. בטבלה זו מוצגת תוצאות רגרסיה לינארית שמסבירה ציון זה באמצעות מאפיינים של משק הבית.

נספחים

נספח 1: ההבדלים בין סקרי 2011/12 לבין סקר 2016 ואומדן הפער הנובע מהם

המדד בסקר הנוכחי מחקה את המדד האמריקאי במדויק, בעוד שב-2011/12 תנאי המעבר לשלבים המאוחרים בשאלון היו מעט מחמירים יותר. בנוסף, ההרכב הדמוגרפי מבחינת גיל שונה בין שני הסקרים. להלן פירוט לגבי שני ההבדלים:

א. במעבר הנשאלים שענו על התשובות משלב א' לשלב ב', וכן משלב ב' לשלב ג' (ראו דוגמת השאלון בנספח) – בסקרים הקודמים התאפשר המעבר רק אם הנשאלים ענו בחיוב על כל השאלות בשלב הקודם – תנאי קשוח יותר מהתנאי בסקר האמריקאי המקורי, שלפיו מספיק לענות חיובית על שאלה אחת בשלב הקודם כדי לעבור לשלב הבא. כאמור, בסקר 2016 יישמנו את הגישה של השאלון המקורי, דהיינו שבמעבר לשלב 2 או 3 מספיקה תשובה חיובית אחת של הנשאלים. על פי אומדנים, נתוני האי ביטחון תזונתי של 2011/12 היו אמורים להיות גבוהים יותר בכ-3 נקודות האחוז אילו היינו מיישמים את השיטה של סקר 2016.

ב. מאחר שנעשתה חזרה לאותן המשפחות, הגיל הממוצע של המשפחות ב-2016 גבוה יותר בממוצע בכ-4.5 שנים מהגיל הממוצע שלהן ב-2011/12. מאחר שהאי ביטחון תזונתי משתנה עם השלב במהלך החיים (ובפרט, לקשישים רמת אי ביטחון תזונתי נמוכה יותר) – יש גם בכך כדי להשפיע על השוואה בין שני מקורות הנתונים. לפי אומדן שנערך, אילו הגיל הממוצע המבוגר יותר בסקר הנוכחי, מדד האי ביטחון התזונתי של 2016 היה גבוה יותר **בנקודת אחוז אחת** לערך.

משתמע מכאן שההבדל ה"נקי" באי ביטחון התזונתי בין שני מקורות הנתונים (סקר 2011/12 וסקר 2016) – אלמלא שני ההבדלים הללו שהם בעלי השפעות מקוזזות (אי יישום מושלם של שיטת התשאול האמריקאית ב-2011/12 מחד וההבדל הדמוגרפי מאידך) – הינו גדול **בכ-2 נקודות אחוז** מזה שהתקבל בפועל. במילים אחרות, התוצאה שלפיה רמת האי ביטחון תזונתי ב-2011/12 היא של כ-20% מהמשפחות בישראל, היתה אמורה להיות 23% אילו היינו מיישמים במדויק את שיטת התשאול של 2016. והתוצאה שלפיה רמת האי ביטחון תזונתי ב-2016 היא של כ-18% (לוח 4) מהמשפחות בישראל, היתה אמורה להיות 19% אילו הוזדקנות המדגם. פירושו שבאומדן גס, אילו הנתונים היו ברי השוואה, הירידה באי הביטחון התזונתי בקרב משפחות בכלל האוכלוסייה היתה צריכה להיות של 4 נקודות האחוז ולא של 2 נקודות האחוז.

**נספח 2א: שיעורי החיים בביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי
ב-2016 בהינתן הביטחון התזונתי ב-2011/12, נפשות**

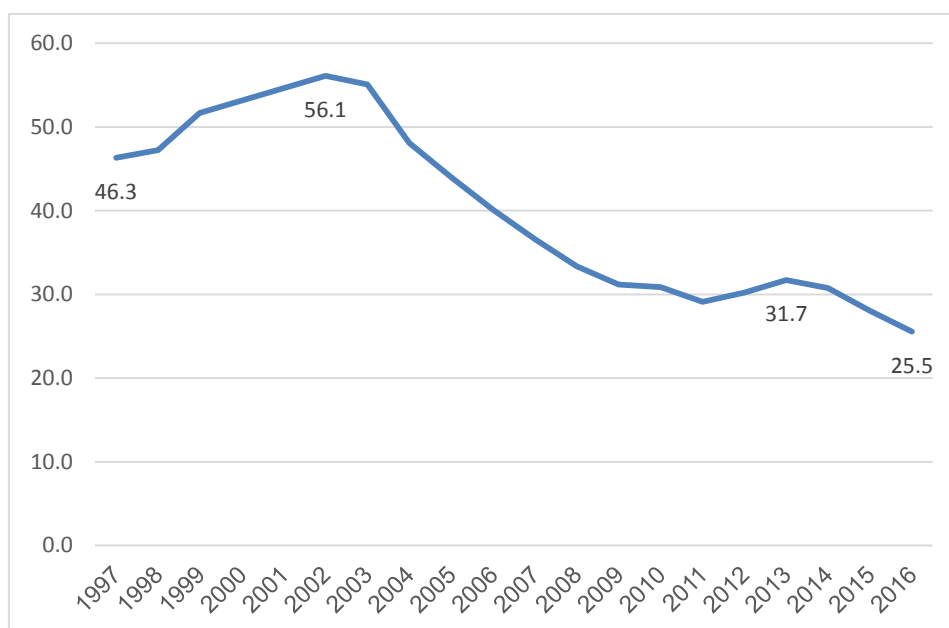
ביטחון תזונתי ב-2011/12				
מזה : אי ביטחון תזונתי ניכר	אי ביטחון תזונתי	ביטחון תזונתי	סך הכל	ביטחון תזונתי ב-2016 :
47.5	55.6	92.2	84.9	ביטחון תזונתי
52.5	44.4	7.8	15.1	אי ביטחון תזונתי
36.7	25.5	3.0	7.5	מזה : אי ביטחון תזונתי ניכר

**נספח 2ב: שיעורי החיים בביטחון תזונתי ובאי ביטחון תזונתי
ב-2016 בהינתן הביטחון התזונתי ב-2011/12, ילדים**

ביטחון תזונתי ב-2011/12				
מזה : אי ביטחון תזונתי ניכר	אי ביטחון תזונתי	ביטחון תזונתי	סך הכל	ביטחון תזונתי ב-2016 :
31.5	45.9	90.7	76.5	ביטחון תזונתי
68.5	54.1	9.3	23.5	אי ביטחון תזונתי
48.9	30.6	3.2	11.8	מזה : אי ביטחון תזונתי ניכר

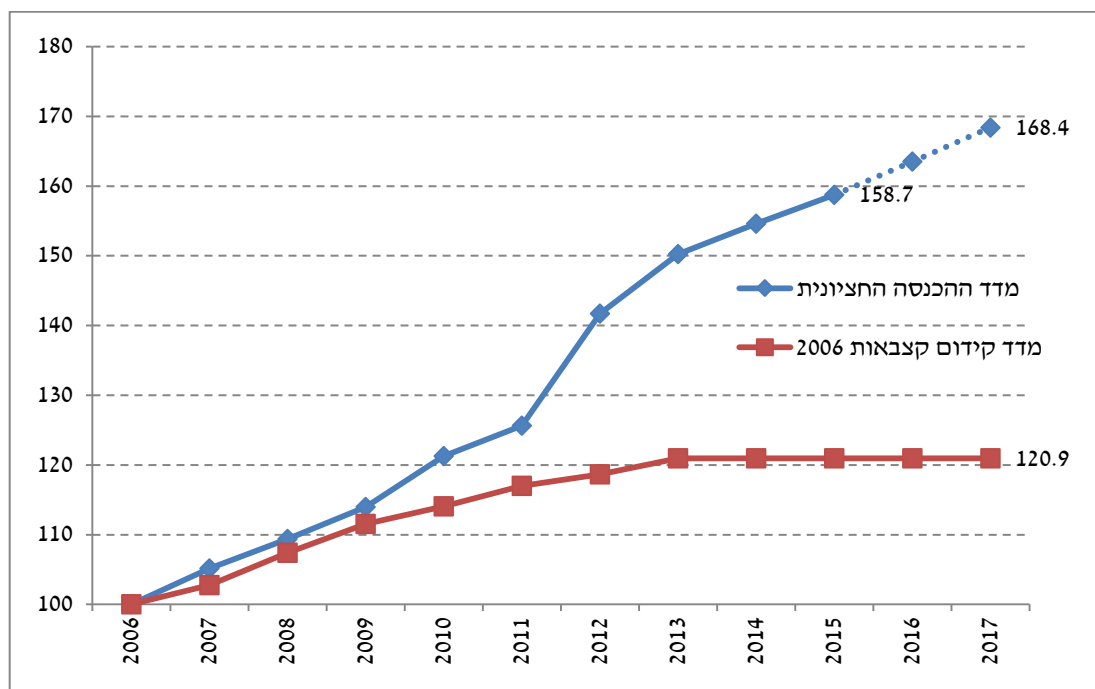
נספח 3: מידע נוסף

תרשים 1: שיעור מקבלי הבטחת הכנסה בקרב המשפחות (עם רמ"ב בגיל העבודה) החיות בעוני, 1997 עד 2016

המקור: מקבלי הבטחת הכנסה – נתונים מנהליים; מספר המשפחות העניות – דוח ממדי העוני והפערים החברתיים, 2016.

תרשים 2: מדד קידום קצבאות הביטוח הלאומי מול העליה ברמת החיים לפי ההכנסה החציונית נטו, 1997 עד 2016

המקור: מדד קידום קצבאות על פי העליות במדד המחירים לצרכן; מדד ההכנסה החציונית – דוח ממדי העוני והפערים החברתיים, 2016.

**רמת האי-ביטחון תזונתי של משפחות בקבוצות אוכלוסייה נבחרות,
לפי שיטת החישוב המקבילה לדוחות 2011/12, (אחוזים), 2016**

משפחות		
מאפייני ראש משק הבית	אי בטחון תזונתי	מזה: אי ביטחון תזונתי ניכר
יהודים	10.6	4.6
ערבים	37.7	22.1
חרדים	19.3	6.7
קשישים	9.2	5.0
עולים (מ-1990)	11.0	4.3
מצב תעסוקתי:		
ראש משק בית לא עובד בגיל העבודה	33.8	19.4
ראש משק בית עובד	13.3	6.2
מפרנס אחד	21.2	10.6
שני מפרנסים או יותר	7.8	3.2
מקבלי קצבה (לא כולל קצבת ילדים)	18.3	10.8
מקבלי הבטחת הכנסה	44.6	35.8
מקבלי קצבת נכות	29.9	18.7

*הנתונים מובאים לגבי קבוצות אוכלוסייה נבחרות בלבד, אשר מושפעות פחות מההבדלים הדמוגרפיים בין שתי מערכות הסקרים. (ראו הסבר נוסף בנספח 1).

נספח 4: תהליך בניית המדד לאי בטחון תזונתי

א. השאלות

השאלון מורכב משלושה שלבים עוקבים, כאשר ההתקדמות לשלב הבא תלויה בתשובות על השאלות בשלבים שקדמו לו.

השאלות שמהן נבנה מדד אי בטחון תזונתי מתוך הסקר הישראלי והקריטריונים לדילוג עליהן:

1. שלב האפס: שאלות 9, 10-20. ניתן להחליט ששלב זה יהיה קריטריון לדילוג מלא לבעלי הכנסות גבוהות (הכנסתם גבוהה פי 2 מקו עוני) או לצרף אותו לקריטריון דילוג על השלב השני.
2. השלב הראשון: שאלות 21-25
3. קריטריון מעבר לשלב השני⁷: אם על לפחות אחת מהשאלות בשלב הראשון היו תשובות חיוביות או שהתשובה בשאלה 9 הייתה 3 או 4, אזי עוברים לשלב השני, אחרת מסיימים את השאלון (דילוג מלא על שלב).
4. השלב השני: שאלות 26-31
5. קריטריון מעבר לשלב השלישי: אם על לפחות אחת מהשאלות בשלב השני היו תשובות חיוביות אז עוברים לשלב השלישי, אחרת מסיימים את השאלון (דילוג מלא על שלב).
6. השלב השלישי: שאלות 32-38.

ב. תהליך קידוד תשובות.

לאחר שישנו מסד נתונים צריך לקדד את התשובות ל-"חיוביות" ו-"שליליות". אם בשאלה מסוימת יש יותר משתי אופציות אז שתי האופציות החיוביות יותר מומרות לתשובה חיובית אחת. הקידוד נעשה על-פי לוח 1:

ישנם מספר כללים לקידוד:

- שאלות שלא נענו עקב דילוג מלא מסומנות כשליליות.
- שאלות שלא נקראו (דילגו עליהם) לנשאל עקב תשובתו הקודמת ("שלילית") מסומנות כשאלות "שלילית".
- שאלות המכוונות למשפחות עם ילדים, מסומנות כ-"missing" אצל משפחות ללא ילדים.
- תשובות שלא נענו מכל סיבה שהיא ("לא יודע" או "מסרב לענות") פרט לשאלות שדילגו עליהן (screened out) מסומנות כ-"missing".

⁷ בסקרי 2011/12 התנאי למעבר לשלב השני והשלישי היה נוקשה יותר: רק אם ענה על כל השאלות בשלב הקודם תשובות חיוביות. ראו פירוט נרחב בנושא בפרק השיטה והממצאים.

לוח 1: קידוד התשובות של הסקר למדידת אי ביטחון תזונתי

מספר שאלה	תשובה "שלילית" קוד - 0	תשובה "חיובית" קוד - 1	ערך חסר קוד - .
21	לא נכון בכלל (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	לרוב נכון, לפעמים נכון	לא יודע, מסרב לענות
22			
23			
24			
25			
26	לא נכון בכלל (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	לרוב נכון, לפעמים נכון	לא יודע, מסרב לענות, ללא ילדים
27	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות
28	רק 1 או 2 חודשים, "לא" בשאלה 10 (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כמעט כל חודש, חודשים כן חודשים לא	לא יודע, מסרב לענות
29	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות

לוח 1 (המשך)

מספר שאלה (שאלה בסקר בארה"ב)	תשובה "שלילית" קוד - 0	תשובה "חיובית" קוד - 1	ערך חסר קוד - .
30	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות
31			
32	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות
33	רק 1 או 2 חודשים, "לא" בשאלה 15 (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כמעט כל חודש, חודשים כן חודשים לא	לא יודע, מסרב לענות
34	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות, ללא ילדים
35			
36	רק 1 או 2 חודשים, "לא" בשאלה 22 (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כמעט כל חודש, חודשים כן חודשים לא	לא יודע, מסרב לענות, ללא ילדים
37	לא (או דילוג מלא בשל שלב הקודם)	כן	לא יודע, מסרב לענות, ללא ילדים
38			

ג. תהליך דירוג משקי בית עם תשובות מלאות ומיונם לפי רמת אי בטחון תזונתי.

(א) ראשית יש צורך בביצוע בדיקה האם יש ערכים חסרים בנתונים. אם נמצאו ערכים כאלה אז צריך להשתמש בכלי המחליף את הערכים החסרים בערכים שליליים או חיוביים, או להשתמש בטכניקה הנקראת Rasch (אם הפרופורציה של הערכים החסרים קטנה, אפשר להשתמש בכלי פשוט לשם החלפת הערכים החסרים).

המדידה כוללת תשובות הקשורות למשפחות עם ילדים ומשפחות ללא ילדים. במקרה של משפחות עם ילדים מדובר ב-18 שאלות ובמקרה של משפחות ללא ילדים מדובר ב-10 שאלות.

(ב) השלב הבא הוא חישוב מספר התשובות ה"חיוביות" לכל משק בית. לאחר מכן צריך להשתמש בלוח 2 ואז מתקבלת רמת האי-בטחון תזונתי של כל משק בית ולאילו קבוצה הוא שייך.

לוח 2: ערכי סולם אי בטחון תזונתי ורמות בטחון תזונתי בהתאם למספר תשובות חיוביות.

רמת בטחון תזונתי		ערך לפי סקלה של מדד ביטחון תזונתי משנת 1998 ⁸	מספר תשובות "חיוביות"	
רמה	קוד		משפחות ללא ילדים	משפחות עם ילדים
ביטחון תזונתי	0	0.0	0	0
		1.0		1
		1.2	1	
		1.8		2
		2.2	2	
אי בטחון תזונתי ללא רעב	1	2.4		3
		3.0		4
		3.0	3	
		3.4		5
		3.7	4	
		3.9		6
		4.3		7
4.4	5			
אי בטחון תזונתי עם רעב מתון	2	4.7		8
		5.0	6	
		5.1		9
		5.5		10
		5.7	7	
		5.9		11
		6.3		12
6.4	8			
אי בטחון תזונתי עם רעב	3	6.6		13
		7.0		14
		7.2	9	
		7.4		15
		7.9	10	
		8.0		16
		8.7		17
9.3		18		

⁸ מתוך: Measuring Food Security in the United States. Guide to Measuring Household Food Security: Food and Nutrition Service, USDA (2000)

נספח 5: השאלון

שאלון סקר אי בטחון תזונתי, 2016

שלום, שמי _____ ואני מתקשר/ת מביטוח לאומי, האם הגעתי ל: _____?

אנו עורכים סקר טלפוני בנושא צריכת מזון. מספר הטלפון שלכם עלה במדגם באופן מקרי, כמייצגים את אוכלוסיית ישראל. האם את/ה או מישהו אחר מבוגר מבני הבית יכול להקדיש לי מספר דקות?

1.שאלות פתיחה

1. דת:

לסוקר/ת: לא לשאול את השאלה, אלה לענות בהתאם למה שרשום למעלה

1. יהודי

2. אחר

2. שנת לידה:

3. האם גרים בבית באופן קבוע (להקריא)?

1. זוג עם ילדים

2. זוג ללא ילדים

3. הורה + ילדים

4. אדם יחיד

5. אחר, פרט:

6. מסרב לענות

7. שלוש דורות (סבא, אבא, ילד)

4. כמה אנשים גרים באופן קבוע בבית (הכוונה שאוכליכם מתקציב מזון משותף)? _____

5. מספר מבוגרים מגיל 18 עד 24: _____

6. מה יחס הקירבה שלך לראש משק הבית "ראש משק הבית הוא האדם בעל ההכנסה הגבוהה ביותר. אם אין הכנסות מעבודה - האדם המבוגר ביותר)?

1. אני ראש משק הבית

2. בן/בת הזוג

3. בן

4. בת

5. סבא

6. סבתא

7. אחר, פרט

7.

האם יש בבית ילדים מתחת לגיל 18?

1. כן

2. לא

8. כמה? _____

השאלות הבאות מתייחסות לצריכת אוכל בביתך בשנה שעברה.

9. איזה משפט מהמשפטים הבאים מתאר באופן הכי טוב את האוכל שנצרך בביתך בשנה שעברה?

1. יש לנו מספיק מזון מהסוגים שאנו רוצים לאכול
2. יש לנו מספיק, אבל לא תמיד מהסוגים שאנו רוצים
3. לפעמים לא מספיק
4. לעיתים קרובות לא מספיק
5. לא יודע
6. מסרב לענות

להלן מספר סיבות לכך שאנשים לא תמיד אוכלים מספיק. לגבי כל סיבה, נא אמור לי אם זו סיבה מתאימה לכם.

10. אין מספיק כסף לאוכל

1. כן
2. לא
3. לא יודע

11. אין מספיק זמן לקניות או בישול

1. כן
2. לא
3. לא יודע

12. קשה מידי להגיע למכולת / לסופרמרקט

1. כן
2. לא
3. לא יודע

13. שמירה על דיאטה של אחד או יותר מבני המשפחה

1. כן
2. לא
3. לא יודע

14.

אין בבית תנור שעובד

1. כן
2. לא
3. לא יודע

15.

קשה לבשל או לאכול בגלל בעיות בריאות

1. כן
2. לא
3. לא יודע

16. אין מספיק כסף לאוכל

1. כן
2. לא
3. לא יודע

17. סוג המזון שאני רוצה אינו זמין

1. כן
2. לא
3. לא יודע

18. אין מספיק זמן לקניות או לבישול

1. כן
2. לא
3. לא יודע

19. קשה מידי להגיע למכולת / לסופרמרקט

1. כן
2. לא
3. לא יודע

20. שמירה על דיאטה של אחד או יותר מבני המשפחה

- 1. כן
- 2. לא
- 3. לא יודע

8. שלב ראשון של המדד לביטחון תזונתי

אקריא לך כמה משפטים שאמרו אנשים על מצב המזון אצלם בבית. לגבי כל משפט, אמור לי בשנה האחרונה, האם לך ולבני ביתך הוא היה לרוב נכון, לפעמים נכון או בכלל לא נכון.

מסרב לענות	לא יודע	לא נכון בכלל	לפעמים נכון	לרוב נכון
				21.
				"חששנו (חששתי) שנגמור את האוכל לפני שיהיה לנו כסף לקנות עוד
				22.
				"האוכל שקנינו לא הספיק, ולא היה לנו כסף כדי לקנות יותר"
				23.
				"לא היה לנו מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות"

9. מקטע חדש

מסרב לענות	לא יודע	לא נכון בכלל	לפעמים נכון	לרוב נכון
				24.
				"סמכנו על מספר מזונות זולים כדי להאכיל את הילדים, כי הכסף שעמד לרשותנו הלך ונגמר"
				(שאלה למשפחות עם ילדים)
				25.
				"לא היה באפשרותנו לתת לילדים ארוחות מאוזנות כי לא היה לנו כסף"

10. שלב שני של המדד לביטחון תזונתי

מסרב לענות	לא יודע	לא נכון בכלל	לפעמים נכון	לרוב נכון
				26.
				"הילדים לא אכלו מספיק כי לא יכולנו לקנות מספיק אוכל"
				27.
				בשנה האחרונה, האם אתה או מבוגרים אחרים בבית צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?
				1. כן
				2. לא
				3. לא יודע
				4. מסרב לענות

28. באיזו תדירות זה קורה?

1. כמעט כל חודש
2. חודשים כן, חודשים לא
3. רק חודש אחד או חודשיים במשך השנה
4. לא יודע
5. מסרב לענות

29. האם בשנה האחרונה אכלתם פחות ממה שרציתם כי לא היה מספיק כסף כדי לקנות אוכל?

1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

30. האם בשנה האחרונה, אתה ומבוגרים אחרים בבית הייתם רעבים ולא אכלתם, כי לא היה לכם מספיק כסף לקנות אוכל?

1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

31. האם בשנה האחרונה, אתה ומבוגרים אחרים בבית ירדתם במשקל כי לא היה לכם מספיק כסף לקנות אוכל?

1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

14. שלב שלישי של המדד לביטחון תזונתי

32. במהלך השנה האחרונה, האם אתה ומבוגרים אחרים בבית לא אכלתם יום שלם כי לא היה מספיק כסף לאכול?

1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

15. מקטע חדש

33. באיזו תדירות זה קורה?

1. כמעט כל חודש
2. חודשים כן, חודשים לא
3. רק חודש אחד או חודשיים במשך השנה
4. לא יודע
5. מסרב לענות

16. מקטע חדש

34. האם בשנה האחרונה צמצמתם בגודל הארוחות של הילד/ים כי לא היה מספיק כסף לאוכל?

1. כן
2. לא
3. לא יודע

4. מסרב לענות
35. האם בשנה האחרונה הילד/ים דילגו אל ארוחות כי לא היה מספיק כסף לאוכל?
1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

17.מקטע חדש

36. באיזו תדירות זה קורה?
1. כמעט כל חודש
2. חודשים כן, חודשים לא
3. רק חודש אחד או חודשיים במשך השנה
4. לא יודע
5. מסרב לענות

18.מקטע חדש

37. האם בשנה האחרונה, הילד/ים שלך היה/היו רעבים ולא יכולת לקנות עוד אוכל?
1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות
38. במהלך השנה האחרונה, האם הילדים בבית לא אכלו במשך יום שלם כי לא היה מספיק כסף לאוכל?
1. כן
2. לא
3. לא יודע
4. מסרב לענות

19.שאלות נוספות על ביטחון תזונתי

39. במהלך השנה שעברה, כל כמה זמן קרה שנעזרתם בבני משפחה או בחברים כדי להשיג אוכל לך או לבני המשפחה שלך?
1. פחות מכל שבוע אבל לפחות פעם בכל חודש
2. במספר חודשים במהלך השנה, אבל לא בכל חודש
3. רק חודש אחד או חודשיים בלבד
4. אף פעם
5. לא זוכר
6. מסרב לענות
40. במהלך השנה שעברה, כל כמה זמן קרה שנעזרתם בארגון התנדבותי, המספק מזון, כדי להשיג אוכל לך או לבני המשפחה שלך?
1. פחות מכל שבוע אבל לפחות פעם בכל חודש
2. במספר חודשים במהלך השנה, אבל לא בכל חודש
3. רק חודש אחד או חודשיים בלבד
4. אף פעם
5. לא זוכר
6. מסרב לענות
41. האם אתם מקבלים סיוע (מארגון התנדבותי המספק מזון) בצורה של חבילת מצרכי מזון גולמי?
1. כן
2. לא

20.מקטע חדש

42. באיזו תדירות?

- 1. בערך כל שבוע
- 2. ברוב חודשי השנה
- 3. רק בחגים
- 4. לא זוכר
- 5. מסרב לענות

43. האם אתם מקבלים סיוע (מארגון התנדבותי המספק מזון) בצורה של אוכל מבושל?

- 1. כן
- 2. לא

44. באיזו תדירות?

- 1. ברוב ימות השבוע
- 2. מספר פעמים בחודש
- 3. בעיקר בחגים
- 4. לא זוכר
- 5. מסרב לענות

49. במהלך השנה האחרונה, האם לילד/ים היו קשיי ריכוז וקשר בכיתה?

- 1. כן
- 2. לא
- 3. לא יודע
- 4. מסרב לענות

50. האם אתה חושב שזה היה בעיקר בגלל צריכת מזון לא מספיקה?

- 1. כן
- 2. לא
- 3. לא יודע
- 4. מסרב לענות

51. עד כמה קורה שאתם מוותרים על קניית מזון מיוחד או קונים ממנו פחות בגלל שאין לכם כסף לכך בגלל מצוקה כלכלית?

- 1. לא קורה
- 2. לעיתים רחוקות
- 3. לפעמים
- 4. לעיתים קרובות
- 5. תמיד
- 6. לא יודע
- 7. מסרב לענות

52. האם צמצמתם או ויתרתם על צריכת מזון כדי לרכוש מוצרים ושירותים אחרים ב-3 החודשים האחרונים?

- 1. כן
- 2. לא
- 3. לא יודע
- 4. מסרב לענות

53. מה הגובה שלך ללא נעליים בס"מ?

- 1. .
- 2. מסרב לענות
- 3. לא יודע

54. מה משקלך היום בק"ג (לגבי נשים בהריון לשאול על משקל לפני ההריון)?

- 1. .
- 2. מסרב לענות
- 3. לא יודע

27.שאלות על צריכה תזונתית

28.מקטע חדש

כעת אקריא לך רשימה של מזונות. עבור כל מזון שאקריא ציין באיזו כמות ובאיזו תדירות המזון נמצא בבית **באמצעות קבלה מתרומה** כל השאלות מתייחסות לכל משק הבית.

29.מקטע חדש

כעת אקריא לך רשימה של מזונות. עבור כל מזון שאקריא ציין באיזו כמות ובאיזו תדירות אתה רוכש את המזון. כל השאלות מתייחסות לכל משק הבית.

30.מקטע חדש

55. עוף או הודו, קפוא או טרי

1. ביום
2. בשבוע
3. בחודש
4. פחות מפעם בחודש או בכלל לא
5. כמה קילו נכנס הביתה בכל פעם?
6. .

56. מנה בשר בקר, עגל או כבש

1. ביום
2. בשבוע
3. בחודש
4. פחות מפעם בחודש או בכלל לא
5. כמה קילו נכנס הביתה בכל פעם?
6. .

57. דגים (טונה, נילוס, בקלה וכו')

1. ביום
2. בשבוע
3. בחודש
4. פחות מפעם בחודש או בכלל לא
5. כמה קילו נכנס הביתה בכל פעם?
6. .

58. מוצרי בשר, עוף, הודו כמו שניצל, קציצות, נקניקיות, המבורגרים וקבב
לסוקר: יש להדגיש שמדובר על אוכל שאינו נוצר בבית

1. ביום
2. בשבוע
3. בחודש
4. פחות מפעם בחודש או בכלל לא
5. מספר יחידות
6. .

59. ביצה

1. ביום
2. בשבוע
3. בחודש
4. פחות מפעם בחודש או בכלל לא
5. מספר יחידות

- .6
- .60. אריזות לחם מקמח לבן
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 מספר יחידות
 - .6 .
- .61. אריזות לחם מקמח מלא
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 מספר יחידות
 - .6 .
- .62. פיתות מקמח לבן
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 מספר יחידות
 - .6 .
- .63. פיתות מקמח מלא
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 מספר יחידות
 - .6 .
- .64. מנה של פרי
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 אף פעם
 - .6 מס' יחידות
- .65. פירות טריים מכל הסוגים
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 כמה קילו נכנס הביתה בכל פעם?
 - .6 .
- .66. ירקות טריים או קפואים (לא כולל תפוח אדמה, תירס, בטטה)
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 כמה קילו נכנס הביתה בכל פעם?
 - .6 .
- .67. חלב
- .1 ביום
 - .2 בשבוע
 - .3 בחודש
 - .4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
 - .5 מספר ליטרים
 - .6 .
- .68. יוגורט, לבן או מעדן חלב
- .1 ביום

בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר ליטרים/גרמים	.5
.	.6
.69. גבינה צהובה מכל סוג	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר גרמים	.5
.	.6
.70. דגני בוקר מדגנים מלאים (כגון ברנפלקס)	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר אריזות	.5
.	.6
.71. דגני בוקר אחרים (כגון קורנפלקס או צ'יריוס)	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר אריזות	.5
.	.6
.72. קיטניות (אפונה, חמוס, שעועית, עדשים)	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר קילוגרם	.5
.	.6
.73. אורז מלא/איטריות/פסטה מדגן מלא, כוסמת, גריסים, בורגול, קוסקוס, פריקי	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר קילוגרם	.5
.	.6
.74. אורז לבן/איטריות/פסטה/סולת לא מדגן מלא	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר קילוגרם	.5
.	.6
.75. תפוחי אדמה/תירס/בטטה	
ביום	.1
בשבוע	.2
בחודש	.3
פחות מפעם בחודש או בכלל לא	.4
מספר קילוגרם	.5
.	.6
.76. מרגרינה או חמאה	
ביום	.1
בשבוע	.2

- .3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.5 מספר חבילות
.6 .
.77 שמן זית
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.5 מספר ליטרים
.6 .
.78 שמן אחר (פרט לשמן קוקוס)
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.5 מספר ליטרים
.6 .
.79 גרעינים, אגוזים
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.5 מספר קילוגרם
.6 .
.80 ממרח שוקולד
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.81 שתיה ממותקת בסוכר (כולל תוסס)
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.82 מאפים מלוחים, כמו בורקס מלאווח/פיצה
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.83 עוגה או עוגיות
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.84 חטיף שוקולד וכל שאר החטיפים המתוקים
.1 ביום
.2 בשבוע
.3 בחודש
.4 פחות מפעם בחודש או בכלל לא
.85 האם אתה שותה יין אדום, לא כולל בקידוש?
.1 כן
.2 לא

32.מקטע חדש

86. מהי הכמות הממוצעת לשבוע?

1. 4 כוסות או יותר
2. 1-3 כוסות
3. פחות מכוס

33.שאלות דמוגרפיה ומצב כלכלי

87. מהי ההכנסה המשפחתית נטו לחודש שלכם מכל המקורות (עבודה, פנסיה, קצבאות, הון וכו') בממוצע?

1. עד 5,000 ש"ח
2. בין 5,000 ש"ח ל-10,000 ש"ח
3. בין 10,000 ש"ח ל-15,000 ש"ח
4. יותר מ-15,000 ש"ח
5. מסרב לענות

88. כמה?

1. עד 1,000 ש"ח
2. מ-1,000 עד 2,000 ש"ח
3. מ-2,000 עד 3,000 ש"ח
4. מ-3,000 עד 4,000 ש"ח
5. מ-4,000 עד 5,000 ש"ח
6. מ-5,000 עד 6,000 ש"ח
7. מ-6,000 עד 7,000 ש"ח
8. מ-7,000 עד 8,000 ש"ח
9. מ-8,000 עד 9,000 ש"ח
10. מ-9,000 עד 10,000 ש"ח
11. מ-10,000 עד 15,000 ש"ח
12. מ-15,000 עד 20,000 ש"ח
13. מעל 20,000 ש"ח

89. מהי ההוצאה המשפחתית על מזון בחודש האחרון?

1. מסרב לענות
2. עד 500 ש"ח
3. בין 500 ש"ח ל-1,000 ש"ח
4. בין 1,000 ש"ח ל-1,500 ש"ח
5. בין 1,500 ש"ח ל-2,000 ש"ח
6. בין 2,000 ש"ח ל-2,500 ש"ח
7. בין 2,500 ש"ח ל-3,000 ש"ח
8. בין 3,000 ש"ח ל-3,500 ש"ח
9. בין 3,500 ש"ח ל-4,000 ש"ח
10. מעל 4,000 ש"ח

90. מהי לדעתך ההכנסה נטו המינימלית שעימה יכולה משפחתך להסתדר?

1. עד 1,000 ש"ח
2. מ-1,000 עד 2,000 ש"ח
3. מ-2,000 עד 3,000 ש"ח
4. מ-3,000 עד 4,000 ש"ח
5. מ-4,000 עד 5,000 ש"ח
6. מ-5,000 עד 6,000 ש"ח
7. מ-6,000 עד 7,000 ש"ח
8. מ-7,000 עד 8,000 ש"ח
9. מ-8,000 עד 9,000 ש"ח
10. מ-9,000 עד 10,000 ש"ח
11. מעל 10,000 ש"ח

91. מספר המפרנסים בבית (מקבלי משכורת ממקום עבודה): _

92. האם משהו מבני הבית הקרובים מקבל קצבה / השלמת הכנסה (למעט קצבת ילדים וקצבת לידה) מביטוח לאומי?

1. כן

- .2 לא
- .3 לא יודע

93. איזו קיצבה? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

- .1 הבטחת הכנסה
- .2 נכות
- .3 שאירים
- .4 קצבת זקנה עם השלמת הכנסה
- .5 קצבת זקנה ללא השלמת הכנסה
- .6 דמי אבטלה
- .7 מסרב לענות
- .8 לא יודע
- .9 אחר

94. נא לסמן את התשובה המתאימה לראיון הנ"ל:

- .1 הסוקר דיבר ישירות עם "המשיב המסומן" (זה שעלה במדגם האקראי של הזוגות)
- .2 הסוקר דיבר עם מישהו אחר מבני המשפחה, והוא ענה על השאלון
- .3 הסוקר היה צריך לתאם שיחה נוספת עם "המשיב המסומן" כי לא היה נגיש - והצליח לתפוס אותו
- .4 הסוקר היה צריך לתאם שיחה נוספת עם "המשיב המסומן" אך לא הצליח לתפוס אותו, ולכן ראיין מישהו אחר במקומו

95. הערות הנשאל:

96. הערות הסוקר:

97.

שם הסוקר:

Abstract

The 2016 Food Security Survey, whose findings are presented here, is the third survey carried out nationwide by the Research and Planning Administration of the National Insurance Institute of Israel (NII). It distinguishes itself from the two previous surveys, in that this time the families who were interviewed in 2011 and 2012 were contacted again, in order to study the rate of persistence of food insecurity. Moreover, questions regarding interviewee's food habits were also added, to gain information on the food quality from a health perspective. As in past surveys, the response rate was around 50% of the families who had responded in 2011 and 2012. Overall, 6,226 families responded to the survey.

The findings show that in 2016, 82.2% of families are food secure, and 17.8% experience food insecurity. The report reveals an improvement in food security in the population, when comparing the 2016 survey and that of 2011/2012. The trend of improvement among the population as a whole is supported by a drop between the two periods in the proportion of families and individuals living in poverty. This decline is well reflected among families with children, where the level of food insecurity moved from rates around 30% to around 20%.

Similarly to previous findings, it was found that various groups have significant differences between them in this matter: among Arabs and among recipients of subsistence benefits and single-parent families, the percentage of those with food insecurity is highest. This finding is not surprising considering that these benefits were hardly updated and hard to obtain (see Figures 1 and 2 in Appendix 3). As to the persistence of food insecurity – findings exhibit that most families (92.4%) among those who had food security 5 years earlier (2011/12) – were food secure in 2016 as well. However, among those with food insecurity in 2011/12 – slightly less than half (44.7%) remained in 2016. In the present report, we added questions regarding food intake among those interviewed. The findings do not show significant differences in food patterns between families living in food security and those with food insecurity.

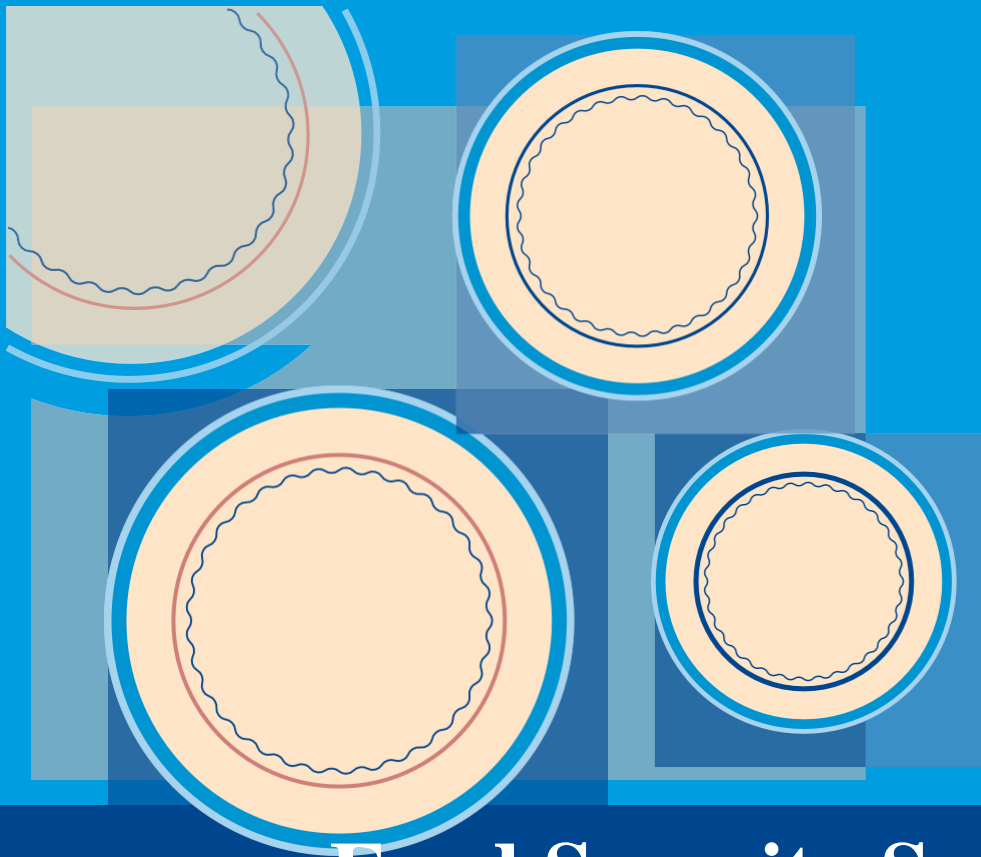

Food Security Survey 2016 Main Socio-economic Findings

Miri Endeweld, Oren Heler, Netanela Barkali, Daniel Gottlieb

Working Papers **127**

Jerusalem, August 2018
www.btl.gov.il

Food Security Survey 2016

Main Socio-economic Findings

Miri Endeweld, Oren Heler,
Netanela Barkali, Daniel Gottlieb

